

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

TINA MILOSTNIK

**JEZIKOVNA DEJANJA ŽALITEV V SODOBNEM
SLOVENSKEM POROČEVALSTVU – ANALIZA
PRIMERA RUPEL VS. NEŽMAH**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2003

ZAHVALA

ČEPRAV SEM SI ZA ŠTUDIJO IZBRALA NOVINARSTVO NA FAKULTETI ZA DRUŽBENE VEDE, SO ME VEDNO NAVDUŠEVALI SLOVENŠČINA, JEZIKOVNI PRISTOPI K PISANJU, BESEDE, BESEDE, BESEDE... ZATO JE TUDI DIPLOMSKO DELO SKUPEK VSEGA OMENJENEGA. PROFESORJU TOMU KOROŠCU SE POSEBEJ ZAHVALJUJEM ZA MENTORSTVO IN ZA POGOVORE O PEREČI PROBLEMATIKI, KI ZADEVA IN MORA ZADEVATI VSAKEGA, KI SE ODLOČI VSTOPITI SKOZI VRATA NOVINARSKEGA POKLICA.

KAZALO

1. UVOD.....	4
2. PRIMER NEŽMAH – RUPEL.....	7
2. 1. PO STOPINJAH SODIŠČ.....	8
2. 2. OBTOŽENČEV ZAGOVOR.....	8
2. 2. 1. <i>Blaznost, demenca, shizofrenija</i>	9
2. 2. 1. 1. Nežmahova primerjava s članki iz Dela in Dnevnika.....	9
2. 2. 1. 2. Nežmah o politični kritiki.....	11
2. 3. IZPOVED TOŽEČEGA RUPLA.....	12
2. 3. 1. <i>Nežmahove besede so žalitve</i>	13
2. 4. BESEDA SODIŠČA.....	14
2. 4. 1. <i>Obrazložitev Okrožnega sodišča v Ljubljani</i>	15
2. 4. 1. 1. Napad na dobro ime.....	15
2. 4. 1. 2. Sporen je način pisanja.....	16
2. 4. 2. <i>Sklepi višjega in vrhovnega sodišča</i>	18
2. 4. 3. <i>Razveljavljena sodba</i>	20
2. 5. NEGATIVNO NEŽMAHOVO PISANJE O RUPLU.....	21
2. 6. KRITIKE TOŽBE.....	24
2. 6. 1. <i>Slovarski pomen</i>	25
2. 6. 1. 1. Blaznost.....	25
2. 6. 1. 2. Shizofrenija.....	27
2. 6. 1. 3. Demenca.....	28
2. 6. 1. 4. Povedano in razumljeno.....	28
3. PODPORA BERNERDU NEŽMAHU.....	29
3.1. NEŽMAH O SEBI.....	29
3. 2. SKLICEVANJE NA CENZURO IN OMEJEVANJE SVOBODE.....	31
3. 3. ZA, PROTI, NEKJE VMES.....	32
4. TRIJE VIDIKI PRESOJE.....	36
4. 1. ETIČNI VIDIK.....	36
4. 2. PRAVNI VIDIK.....	40
4. 2. 1. <i>Šala ni žaljivka</i>	41
4. 2. 2. <i>Tožbe zaradi razžalitev</i>	422
4. 2. 3. <i>Kazenski zakonik</i>	433
4. 2. 4. <i>Pravice razžaljenca</i>	444
4. 2. 5. <i>Pravice publicista</i>	46
4. 3. INDIC NAMENA ZANIČEVANJA.....	47
4. 4. TABELA: PRAVNI INDIC ZA DOKAZOVANJE NAMENA ZANIČEVANJA.....	49
4. 5. JEZIKOVNI VIDIK.....	522
4. 5. 1. <i>Besedilne vrste in izbira besed</i>	533
4. 5. 1. 1. Kaj je razžalilo župana?.....	58
5. SKLEP.....	60

1. UVOD

*»Če takole prisluhneš ljudem,
ki se pogovarjajo na cesti,
v službi ali v gostilni,
dobiš vtis,
da je večina ljudi slabih.«
(Phil Bosmans)*

»Zgodovina novinarstva je zgodovina spopadov za svobodo javne besede. Ne spopadov za absolutno svobodo, ker te seveda ni, pač pa za svobodo govora in tiska, ki je v demokracijah jasno omejena z zakoni.« (Mekina, 1996: 8). Tako je v Mladininem članku zapisal Igor Mekina, članek pa je bil zgolj odziv na nekaj drugega, večjega, kar je tačas pretresalo ta časnik, predvsem pa številne slovenske novinarje.

Pred sedmimi leti je takratni in sedanji novinar časnika Mladina dr. Bernard Nežmah napisal v rubriki »Pamflet!« pamflet z naslovom Norci na prostem. V pamfletu, ki je sicer sam po sebi »/.../primer ostre in zajedljive kritike potez, izjav in delovanja najvišjih politikov in državnih uslužbencev...« (Nežmah, 1996: 5), je namreč avtor s posameznimi besedami in besednimi zvezami razžalil tedanjega ljubljanskega župana in sedanjega ministra za zunanje zadeve dr. Dimitrija Rupla. Slednji se je odločil za zasebno tožbo proti novinarju Nežmahu, vendar je na koncu, primer je trajal dolgih pet let in je romal vse do vrhovnega sodišča, zastarala.

Primer pisanja novinarja in domnevne razžalitve politika seveda ni osamljen. Vzemimo za primer novinarje Chicago Tribunea, ki so bili obsojeni zato, ker so se norčevali iz namena poslovneža Donalda Trumpe (ta je namreč razglašal, da bo zgradil najvišjo stavbo na svetu). Ali pa primer uredniškega komentarja za časopis Bellville iz Illinois, v katerem je leta 1980 Richard Hargraves kritiziral predsednika okraja, da je prelomil svojo volilno obljubo (glej Mekina, 1996). In še skoraj svež (sicer literarni) primer iz domačih logov, ko je upokojeni policist tožil (in celo

dobil tožbo z visoko denarno odškodnino) avtorja literarnega dela Modri E Matjaža Pikala, ker se je prepoznal v literarnem liku Petarde. S tožbo za prestane duševne bolečine zaradi razžalitve časti in dobrega imena pa iztržil 1,3 milijona tolarjev odškodnine.

Jezikovna dejanja žalitev dobivajo danes v medijih povsem novo luč. Tako družbene kot politične spremembe so v Sloveniji po njeni osamosvojitvi prinesle razmah kritičnega obravnavanja medijev. V devetdesetih letih preteklega stoletja smo tako lahko priča po eni strani razkrivanju negativnih pojavov v družbi s strani novinarjev, po drugi strani pa tudi slabše rabe jezikovnih sredstev novinarjev, ki so se posluževali predvsem rabe sredstev, katerih stilna vrednost velja za žaljivo. Od tu tudi izhaja veliko število tožb zaradi razžalitev proti novinarjem (predvsem v tiskanih medijih - od leta 1991 do maja 1996 je bilo samo na ljubljanskem okrožnem sodišču vloženi 189 tožb proti 208 novinarjem, od tega skoraj 17 odstotkov zaradi razžalitve), saj vse več oseb zahteva na sodišču zadoščenje zaradi verbalnih napadov na čast in dobro ime. Vendar so bile sodbe večinoma oprostilne, s strani novinarjev pa se je veliko govorilo o svobodi javne besede in neodtujljivi pravici do javne kritike, ki naj bi jo tožbe zatirale.

Tako je po eni strani opaziti, da si novinarji v svojem poklicu jemljejo zajamčeno pravico do izrekanja vrednostnih sodb in jo utemeljujejo s svobodo govora, na drugi strani pa sodišča še nimajo dovolj uveljavljene prakse in kot navaja Tomo Korošec, ne znajo upoštevati nespornih jezikovnih dejstev slovenskega jezika. Tako se »ostrina kritike zamenjuje z žaljivo kritiko...« (Korošec, 2002: 6).

Zakoni in kodeksi (posebej Kazenski zakonik Republike Slovenije) sicer opredeljujejo kazni in sankcije za javne žalitve, vendar pa v sodni praksi še ni uveljavljenega splošnega zakona, ki bi ponudil spisek besed ali izrazov, iz katerega bi bilo razvidno, katere besede imajo žaljivo konotacijo. Če se ozremo na Veliko Britanijo - starejši zapisi angleškega prava na primer navajajo, da je morala oseba, ki je drugega imenovala volk ali zajec, plačati tri šilinge odškodnine, kdor pa je žensko imenoval vlačuga in trditve ni mogel dokazati, je bil takoj ob 45 šilingov (Cvetek, 2003:19). Pri nas pa glede presojanja pojavov s področja jezika kažejo sodišča veliko poljubnost pri odločitvah.

Tudi teorija novinarskih žanrov ni ponudila meril o nastopanju slabšalnih ali žaljivih izrazov (Korošec, 2002: 29), zato velja splošno mnenje, da je v določenih žanrih sredstva z žaljivo konotacijo dopustno uporabljati, novinarji pa naj njihovo uporabo »brzdajo« z etičnimi zakoni in smislom za dober okus.

Za reševanje tovrstnih težav bi bilo smiselno sodelovanje med sodišči in jezikoslovci, slednji bi podali žaljive jezikoslovne izraze s podatki o njihovi stilni zaznamovanosti in o tem, kakšno konotacijo imajo besede v besedilu.

V diplomski nalogi sem si zadala cilj opisati zasebno tožno dr. Dimitrija Rupla proti dr. Bernardu Nežmahu. Z uporabo empirične razčlenbe gradiva postavljam sledeče hipoteze:

Žalitve (v nalogi se omejujem na tiskane medije in na točno določen primer Rupla proti Nežmahu) ne sodijo v medijski prostor. Seznama, ki bi pokazal, katere besede so žaljive, sicer v Sloveniji (še) nimamo (zgledujem se po namenu indica zaničevanja, ki jo je podal Tomo Korošec), vendar v novinarski besedni zaklad ne sodi nobena vrsta žaljivk, izpeljank iz žaljivih izrazov ali zmerljivk (sem sodijo po mojem mnenju tudi mesdicinske sodbe, ki jih navajam v nalogi).

Žalitve v medijih se ne obnesejo niti v komentatorskih vrstah ali žanrih, kot je pamflet, saj naj bi šlo za obliko pisanja, ki zahteva ironično ali posmehljivo izrazje, nikakor pa ne žaljivo izrazje.

Novinarska, jezikovna in pravna stroka bi morale sodelovati pri vzpostavljanju zakonske podlage za primere medijskih sodb.

2. PRIMER NEŽMAH – RUPEL

V 9. številki publikacije Mladina je 28. februarja leta 1995 novinar dr. Bernard Nežmah spisal pod rubriko Pamflet! članek z naslovom Norci na prostem. V članku sicer razpravlja o številnih (takrat in danes) javnosti poznanih Slovencih (članek v grobem govori o tem, kako le-ti javni denar uporabljajo v druge namene bolj zasebnih koristi, govori o neke vrste gospodarskem kriminalu, kot ga imenuje avtor), skoraj celotna zadnja četrtina pa je namenjena dr. Dimitriju Ruplu, tedanjemu ljubljanskemu županu in sedanjemu ministru za zunanje zadeve.

Bernard Nežmah je zapisal takole:

Prava blaznost pa je izgleda udarila po enem najvišjih funkcionarjev LDS, gospodu Dimitriju Ruplu. Po časopisih pripoveduje o svojih prividih, ko se vidi izrezanega iz tv posnetkov. Potem zapada v shizofrenijo, ko najprej trdi, kako lahko hkrati opravlja župansko, poslansko in bogve katero funkcijo še, potem pa v isti sapi zaključi, kako bi najraje te funkcije predal nekemu drugemu.

Njegovo največje politično zadovoljstvo pa je vesela ugotovitev, kako je tudi Chirac župan prestolnice in obenem državni poslanec. Pri tem je pozabil, da je bil prejšnji mesec na strokovnem obisku na Dunaju, od koder naj bi prinesel model delovanja mestne uprave. A Rupel se ne primerja z Dunajskim, marveč s pariškim županom? Mestni svet bi o tem nemudoma moral sprejeti akt, ki bi županu prepovedal potovati po svetu. Bog ne daj, da naleti na župana, ki bi imel osebno gardo in rezidenco v mestnem gradu!

Da besede o Ruplovi demenci niso natolcevanja, govori njegov intervju v Dnevniku, ko sam pripoveduje, kako pri svojem poslu v parlamentu in županovanju sploh ne naleti na normalne ljudi. Človeku, ki se prosto giblje in pri tem začne verjeti, da so vsi okoli njega norci, bi lahko pomagal samo Rugelj (Nežmah, 1995:27).

K članku je priložena tudi karikatura, ki je (čeprav avtor teksta ni tudi njen avtor) bila prav tako deležna posebne kritike. Dimitrij Rupel se je na novinarjevo pisanje odzval z zasebno tožbo, saj so ga, so pisali časniki pred šestimi leti, osupnile besede shizofrenija, blaznost in demenca.

2. 1. PO STOPINJAH SODIŠČ

»Norci na prostem so Mladinega novinarja Bernarda Nežmaha, sicer doktorja sociologije, pripeljali na zatožno klop tukajšnjega okrožnega sodišča¹. Gre za članek, ki ga je Mladina 28. februarja lani objavila v rubriki »Pamflet!«, v njem pa je nastopal tudi ljubljanski župan dr. Dimitrij Rupel,« so zapisali pred šestimi leti v Slovenskih novicah (Cvetek, 1996). Ker se je zaradi nekaterih Nežmahovih besed počutil razžaljenega, je njegov pooblaščenec Miha Kozinc vložil zasebno tožbo. Na ljubljanskem okrožnem sodišču so Nežmahu prisodili mesec dni zaporne kazni, pogojno za leto dni, če bi sodba postala pravnomočna, pa bi moral plačati še 60 tisoč tolarjev sodnih stroškov ter objavo izreka sodbe v Mladini. Sodba sama, pa tudi obsodba sta sprožili val kritik, tako tožečega kot tudi toženega. Ponovno se je odprlo vprašanje novinarjeve svobode in določanje dopustnih meja kritike in žalitve.

2. 2. OBTOŽENČEV ZAGOVOR

Iz *sodnega zapisnika* pa tudi iz *osebnega pogovora z dr. Nežmahom* je razvidno, da je Bernard Nežmah je v svojem obširnem pismenem zagovoru na ljubljanskem okrožnem sodišču povedal naslednje.

1. Meni, da jemlje zasebna tožba dele njegovega teksta povsem izven konteksta in jih s tam prikazuje kot žaljivke.
2. Obtoženec je opredelil rubriko Pamflet!, v kateri je bil sporni tekst objavljen, »kot primer ostre in zajedljive kritike potez, izjav, delovanja najvišjih politikov in državnih uslužbencev, pri čemer nista izjemi niti predsednik Kučan niti premier Drnovšek.« (vir: sodni zapisnik Okrožnega sodišča v Ljubljani). Teksti v tej rubriki so po Nežmahovem prepričanju pisani v obliki paradoksov javnega in političnega življenja in predstavljajo njegove vrednostne sodbe v obliki znanih dejstev, pri čemer so same vrednostne sodbe zasnovane na Nežmahovem dolgoletnem študiju sociologije in lingvistike in več kot 15 – letnih novinarskih izkušnjah. Nežmah pravi: Da je rubrika navzlic nazivu izredno dokumentirana, ne govori le dejstvo, da je ena najbolj branih v

¹ Okrožno sodišče v Ljubljani

časopisu Mladina, ampak tudi zelo odmevna. Članek Norci na prostem predstavlja kritiko političnega vrha LDS, zasebni tožilec (dr. Dimitrij Rupel) pa nastopa v članku le kot »kamenček v mozaiku«.

3. Nežmah v svojem zagovoru priznava, da je v delu teksta, ki se nanaša na dr. Dimitrija Rupla, uporabil izredno zaostren besednjak, v katerem nastopajo besede, kot so blaznost, demenca in shizofrenija, vendar teh, na prvi pogled žaljivih besed, ni uporabil kot žaljivke ampak kot lastne *politične sodbe*.

4. V nadaljevanju zagovora Nežmah razlaga ozadje nastanka spornega teksta in poudarja, da je del teksta, ki je predmet zasebne tožbe, nastal kot odgovor na izjave, ki jih je v različnih medijih podal zasebni tožilec.

2. 2. 1. Blaznost, demenca, shizofrenija...

V spornem tekstu je, tako trdi Nežmah, te izjave le komentiral ter jih pripeljal do absurda. Izrazov blaznost, shizofrenija in demenca ni uporabil niti v žaljivem smislu niti v medicinskem pomenu, saj je hotel le opozoriti na nasprotja v izjavah dr. Rupla, pri tem pa je uporabljal besednjak, ki ga uporablja, nadalje navaja Nežmah tudi dr. Rupel. V javnih medijih naj bi namreč uporabljal izraze blazno, patološko in nenormalno. Pri tem Nežmah poudarja, da ni zapisal kot trditev, da je blaznost udarila po dr. Ruplu, ampak je to formuliral kot »blaznost pa je izgleda...« (vir: sodni izpisek Okrožnega sodišča v Ljubljani).

2. 2. 1. 1. Nežmahova primerjava s članki iz Dela in Dnevnika

Besede, ki jih je Nežmah uporabil v spornem tekstu, po njegovem pričevanju izvirajo iz drugih tekstov, ki jih je podal sam Rupel. Z besedami, ki jih je Nežmah uporabil, je naznačil, da z njegovega komentatorskega vidika izgleda, glede na nekatere javne nastope dr. Rupla, kot na primer v dnevniku Delo (rubrika PP, 18. 2. 1995) in v intervjuju z dr. Ruplom v časopisu Dnevnik (Zelena pika, 25. 2. 1995), kot da je udarila blaznost po njem. Besedo blaznost zato Nežmah ni uporabil kot žalitev, pač pa zato, ker jo po njegovem mnenju dr. Rupel sam večkrat

uporablja v svojih ostrih in čustvenih polemikah. »Prava blaznost je izgleda udarila...« torej ni trditev (tako Nežmah), ampak avtorski komentar, pri čemer je toženec besedo blaznost vpeljal že v pasusu, v katerem opisuje »prve znake verske blaznosti«, ko nekdo v imenu humanosti zagrizeno propagira neuporabo živalskih kož, ne pade pa mu na misel, da bi svoja zemeljska sobitja obvaroval pred steklino in lovskimi krogli. Nato je takšno literarno obliko blaznosti kot posebnega stanja splošnega duha apliciral še na potezo dr. Rupla, ki je po časopisih (konkretnije v Delu) pripovedoval, kako se vidi izrezanega iz TV posnetkov (vir: zagovor Bernarda Nežmaha, izpisek iz sodbe). Lado Ambrožič, nekdanji odgovorni urednik IP TVS, pravi: »Dimitrij Rupel tako navaja, da televizija – kjer je le mogoče – izbrisuje njegovo navzočnost, da imajo snemalci naročilo, naj ga ne snemajo, novinarji pa, naj ga ne omenjajo, in da vse skupaj spominja na filmske posnetke zasedanja Avnoja, s katerih so komunisti ročno spraskali podobo Edvarda Kocbeka.« (Ambrožič, 1995:30)².

Nežmah poudarja, da tudi izraza shizofrenija ni uporabil kot žaljivko, saj ne gre za poizkus medicinske sodbe, saj je Nežmah v članku zapisal »potem zapade v shizofrenijo, ko najprej trdi, da hkrati opravlja župansko, poslansko in kdo ve katero funkcijo še, potem pa v isti sapi zaključí, kako bi rad te funkcije predal komu drugemu.« Obtoženec je tudi opozoril, da je zasebni tožilec v tožbi izpustil zadnji del stavka, iz celote pa je razvidno, da opisuje mentalno protislovje pri dr. Ruplu, ko ta hkrati trdi, da lahko opravlja množstvo funkcij, najraje pa bi jih vse predal komu drugemu. Izraz shizofrenija, navaja Nežmah, je v tem delu uporabljen v smislu opisati mentalno protislovje, v katerem se je znašel dr. Rupel in izraz ni uporabljen zaničljivo, ampak kot analitsko orodje. Nežmah je še navedel, da je del teksta, ki ga obtožuje (...da besede o Ruplovi demenci niso natolcevanje, govori njegov intervju v Dnevniku), iztrgan ne le iz konteksta, ampak celo iz stavka, ki, »prebran v celoti, zrelativizira obtožbe zasebnega tožilca.« Nežmah je namreč napisal tole: »Da besede o Ruplovi demenci niso natolcevanja, govori njegov intervju v Dnevniku, ko sam pripoveduje, kako pri svojem poslu v parlamentu in županjevanju sploh ne naleti na normalne ljudi.« (Dnevnik, 25. 2. 1995, Nisem ne vem kakšen patološki eldeesovec³). Gre za

² Prav tako Ambrožič poziva Rupla, naj svoje trditve dokaže z argumenti, sicer pa naj odstopi kot ljubljanski župan. »V nasprotnem primeru – če svoje trditve lahko dokaže, bom nemudoma odstopil kot urednik Informativnega programa TVS.« (Ambrožič, 1995: 30)

³ Nežmah poudarja, da pri naslovu v intervjuju ni šlo za naslov, ki bi si ga izmislilo uredništvo, pač pa gre za izjavo, ki jo je dr. Rupel sam podal skozi intervju, s čimer je pravzaprav, tako Nežmah, povedal, da je patološki eldeesovec, da pa ni ne vem kako velik.

intervju v časopisu Dnevnik, ki ga je z Ruplom izpeljala novinarka Sonja H. Vogrič in nosi naslov Nisem ne vem kakšen patološki eldeesovec. V intervjuju Rupel pravi: »Kar zadeva mene, naj vas ne skrbi – če je lahko Chirac župan Pariza in poslanec in predsedniški kandidat, bi jaz zmogel vsaj dvoje.« In dodaja: »Sicer pa nimam nikakršne želje po kopičenju funkcij, nasprotno, jaz bi se vsega skupaj najraje rešil in prepustil to veselje komu drugemu.«

Obtoženec ob tem poudarja, da tudi naslova intervjuja ni postavilo uredništvo časopisa, ampak gre za izjavo, ki jo je dr. Rupel sam od sebe podal skozi intervju, s čimer je pravzaprav poudaril, da je patološki eldeesovec, da pa ni ne vem kako velik. V istem intervjuju je tudi izjavil, da »mi politiki nismo čisto normalni ljudje« (Vogrič, 1995: 14). Nežmah trdi, da je Rupel v omenjenem intervjuju tudi zagotavljal, da ima na Fakulteti za družebne vede, kjer je poučeval, edini stik z normalnimi ljudmi (Nežmah, 1996: 6). Rupel namreč novinarki odgovarja takole: »Na FDV imam eno predavanje na teden in tega ne bom pustil, saj je to edini stik, ki ga imam z normalnimi ljudmi.« (Vogrič, 1995: 14). Torej v spornem tekstu ni uporabil besede demenca kot trditev, pač pa kot svoj komentar o časopisnih pripovedovanjih dr. Rupla o patološki in nenormalni naravi politikov.

2. 2. 1. 2. Nežmah o politični kritiki

Nežmah meni, da je značilnost politične kritike namreč ta, da kritik uporablja enakovredne oziroma za odtenek močnejše izraze od akterjeve kritike (razlaga sledi v nadaljevanju). Nežmah je še dejal, da namen članka nikakor ni bil žaljiv, ampak je šlo zgolj za komentiranje izjav dr. Rupla. S člankom tudi ni hotel povedati, da so kakorkoli problematične kapacitete zasebnega tožilca, ampak je objavil le komentar o njegovem delovanju oziroma njegovih predhodnih izjavah in podal svojo vrednostno oceno. V svoj zagovor je Nežmah poudaril, da je sam kot novinar in nenazadnje tudi doktor socioloških znanosti, zavestno prikazal in izpeljeval Ruplove besede, vendar ne z namenom zaničevanja in žalitev, pač pa s hotenjem, da prikaže, »kam pripelje Ruplovo vztrajanje, da zoper tradicije in navade te dežele uveljavi zase posebni privilegirani položaj.« Zato ga je tožba dr. Rupla spominjala na zgodbo o človeku, ki ni bil zadovoljen s svojo podobo in je v jezi zahteval, da najstrožje obsodijo ogledalo (Nežmah, 1996: 5,6,7).

Dr. Nežmah poudarja, da je s spornim člankom želel prikazati, za kakšen nevzdržen položaj Dimitrija Rupla gre, saj naj bi bilo vsem znano, da »Dimitrij Rupel pet ali šest mesecev ni želel opravljati funkcije župana, kar je po moji oceni predstavljalo resen politični konflikt te dežele.« (Nežmah, 1996: 7). Nežmah meni, da so bil napisane besede (s katerimi seveda ni imel namena žaliti) posledice takšnega njegovega ravnanja. Nežmah je tudi poudaril, da je na sodišču prevladovalo mnenje, da Ruplov odvetnik in tedanji župan »preprosto vesta, da so besede žaljive, sodni senat pa tudi sam od sebe ve, kako povprečni bralec razume pomen besed, kot so shizofrenija, blaznost in demenca. Postopek je bil obenem ekspresen...« (Nežmah, 1996: 5).

Nežmaha hkrati čudi, zakaj je bil Rupel prizadet ob pogledu na besedo blaznost, saj, pravi Nežmah, je to del njegovega besednjaka. »Tako je v Novi reviji 30/31 napisal odgovor g. Jožetu Volfandu, ki ga je (Rupel, op.p.) naslovil 'Še en prispevek k slovenski blaznosti'.« (Nežmah, 1996). Prav tako naj po Nežmahovem Rupla ne bi čudil izraz demenca, ».../saj je v pismu Rudiju Šeligu, Delo, 8. avgusta 1981, PP 29 str.16 pisal: 'Tvoje pismo,/.../, mi priča, da je Tvoja bolezen napredovala v višjo fazo/.../Za blazneže je značilno, da ne najdejo več poti iz sanj v resničnost.' Na koncu je poseglo uredništvo, ki je ustavilo polemiko...« (Nežmah, 1996: 7).

2. 3. IZPOVED TOŽEČEGA RUPLA

V izpovedi je Dimitrij Rupel najprej pojasnil, da dotičnega članka ni takoj opazil, ker ne zasleduje redno in dosledno pisanje Nežmaha. Iz sodnih izpiskov je razvidno, da so na članek Rupla opozorili znanci, nato pa so sledila verižna telefoniranja, ko so Rupla znanci in prijatelji spraševali, ali je v tej državi res mogoče že vse zapisati. Ko je članek prebral tudi sam, je bil presenečen in se je odločil za vložitev zasebne tožbe.« Po moji oceni gre za zelo grobo pisanje in napad na mene. In če kdo uporabi tako hude besede, kot so demenca, shizofrenija in podobno, za ljudi, ki delujejo v javnosti, sem se vprašal, kako je potem mogoče šele napadati ostale ljudi, ki takšnih funkcij ne opravljajo in se tudi niso sposobni ustrezno braniti.« Polemika s takšnimi grobimi žaljivkami, meni dr. Rupel, se mu ne zdi ustrezen način reakcije, čeprav poudarja, da je v preteklosti že večkrat razpravljal s posameznimi trditvami oziroma v prispevkih javnega

obveščanja. V obravnavanem primeru pa gre za tako grob napad na zasebnega tožilca in za zmerjanje njegove osebe, da se običajnega polemiziranja ni hotel poslužiti, pač pa se mu je zdelo pravilno, da se takšnemu pisanju upre z vložitvijo zasebne tožbe. Iz same tožbe je namreč razvidno, poudarja dr. Rupel, kje so argumenti za njegovo odločitev. Na tem mestu bi sicer lahko uprizoril široko debato v politiki, razmerah v družbi in podobno, vendar poudarja, da v članku ne gre za strokovna in politična vprašanja, ampak preprosto za zmerjanje. Vsakemu posamezniku je namreč dobro znano, kaj taka posamezna beseda, ki je bila uporabljena v prispevku, pomeni, vendar jih je v kontekstu (kot so bile napisane) mogoče označiti le kot zmerjanje. Rupel pravi:

Ob prebiranju sem bil tako osupel, da ga niti doma nisem hotel pokazati in ko so člani moje družine članek prebrali, je prišlo do skrajno neprijetnega vzdušja. Očitki o demenci, shizofreniji in blaznosti, uporabljeni v zvezi z mojo osebnostjo, so po mojem trdnem prepričanju nesprejemljivi in poudarjam, da še nikoli nisem bil predmet takšne analize ter sodim, da sem duševno še kar o.k., saj v nasprotnem primeru gotovo takšnih funkcij, kot jih trenutno opravljam, ne bi mogel opravljati. Poudarjam, da v tem primeru ne gre za »intelektualno vajo«, pač pa zato, da sodišče preišče, ugotovi in razsodi, ali je nekoga, ki mu politično ni všeč, oziroma mu ne odgovarja, že mogoče zmerjati na način, kot je to storil obdolženi Nežmah. (vir: izpisek Okrožnega sodišča v Ljubljani).

2.3.1. Nežmahove besede so žalitve

Dr. Rupel je še poudaril, da so bile besede, ki jih je dr. Nežmah uporabil v članku, nedvomno objektivno in subjektivno žaljive za slehernika. Prepričan pa je tudi, da res ni šlo le za poizkus žalitve, pač pa za grobe in težke žalitve. »Nedvomno je dejstvo, da pomeni uporaba takšnih besed sinonime za duševno bolezen, bebavost in slaboumnost ter je bil z objavo teksta dosežen namen žalitve.« (vir: sodni zapisnik Okrožnega sodišča v Ljubljani). Res je, poudarja še dr. Rupel, da je sam javni funkcionar in kot takšen podvržen ostri kritiki, gotovo pa ni dolžan trpeti takšnih napadov na svojo osebnost, kot v obravnavanem primeru. Takšne besede bolj sodijo v »zakajeno predmestno krčmo, kjer pa se z avtorji takšnih izrazov tudi ustrezno obračuna.« (vir: sodni izpisek Okrožnega sodišča v Ljubljani).

2. 4. BESEDA SODIŠČA

Okrožno sodišče v Ljubljani je v senatu pod predsedstvom okrožnega sodnika Milana Štruklja, ob sodelovanju porotnikov Kati Ukmar in Pavla Goloba kot članov senata v kazenski zadevi zoper obtoženega Bernarda Nežmaha zaradi kaznivega dejanja razžalitve razsodilo, da je obtoženi Bernard Nežmah kriv, ker je zasebnega tožilca dr. Dimitrija Rupla razžalil, dejanje pa je bilo storjeno s tiskom⁴.

Okrožno sodišče v Ljubljani je torej Nežmaha najprej obsodilo po členu 50 Kazenskega zakonika (KZ) na pogojno obsodbo, v kateri so mu po II. odstavku člena 169. KZ določili kazen enega meseca zapora, ki pa se ne bi izvršila, v kolikor obtoženec v preizkusni dobi enega leta ne bi storil novega kaznivega dejanja.⁵

Potem, ko je Vrhovno sodišče odločilo, da se pogojna obsodba, torej mesec dni zapora s preizkusno dobo enega leta, dr. Bernarda Nežmaha zaradi razžalitve nekdanjega ljubljanskega župana dr. Dimitrija Rupla razveljavi in vrne povsem spremenjenemu senatu prvostopenjskega sodišča v ponovno odločanje, je okrožno sodišče primer pretreslo še enkrat. Pri tem je upoštevalo vse napotke vrhovnega sodišča, ki je ugodilo zahtevi zagovornika dr. Nežmaha Draga Demšarja za varstvo zakonitosti. Dr. Nežmah je bil na koncu oproščen očitkov nekdanjega ljubljanskega župana in veleposlanika v Washingtonu ter sedanjega ministra za notranje zadeve, ki mu je zameril pisanje v Mladinini rubriki Pamflet!, ter mu preko sodišča očital dejanje razžalitve za besede, kot so demenca, shizofrenija in blaznost. Prejšnji senat ljubljanskega okrožnega sodišča je namreč dr. Nežmaha spoznal za krivega razžalitve ljubljanskega župana, višje sodišče je obsodbo potrdilo, vrhovno pa jo je razveljavilo in zadevo vrnilo v ponovno presojo, saj je manilo, da prvostopenjsko sodišče ni pravilno ovrednotilo žaljivosti prispevka Norci na prostem (glej Cvetek, 1999).

⁴ Tožbo je, kot rečeno vložil Dimitrij Rupel, 20.marca 1995, javna glavna obravnava je potekala 30.maja 1996 v navzočnosti obtoženca dr. Bernarda Nežmaha, njegovega zagovornika, odvetnika Draga Demšarja, zasebnega tožilca dr. Dimitrija Rupla in njegovega pooblaščenca, odvetnika Mihe Kozinca. (vir: izpiski iz sodb Okrožnega sodišča v Ljubljani)

⁵ Po členu 179. KZ se je izrek obsodbe po njeni pravnomočnosti objavil v tedniku Mladina v rubriki Pamflet! in sicer v isti velikosti črk, kot so bile uporabljene pri objavi inkriminiranega članka. Po 95.členu KZ je bil obtoženec na okrožnem sodišču tudi dolžan

2. 4. 1. Obrazložitev Okrožnega sodišča v Ljubljani

Obtoženec je v svojem obširnem pismenem zagovoru analiziral tekst z naslovom Norci na prostem. Sodišče je v dokaznem postopku kot pričo zaslišalo zasebnega tožilca Dimitrija Rupla, prebralo obsojeni članek, vpogledalo izpisek iz kazenske evidence obtoženega in prebralo fotokopije člankov, ki jih je predložil obtoženec. Ob oceni zagovora obtoženega in po presoji izvedenih dokazov je sodišče ugotovilo, da so v ravnanju obtoženca podani vsi zakoniti znaki kaznivega dejanja.

2. 4. 1. 1. Napad na dobro ime

Po trdnem prepričanju Okrožnega sodišča v Ljubljani predstavlja navedeni del besedila v članku Norci na prostem sam zase, pa tudi kot celota, vključno z naslovom, napad na čast in dobro ime zasebnega tožilca, saj gre za obliko žaljive vrednostne ocene, iz katere je razvidno podcenjevanje zasebnega tožilca in nespoštovanje njegovega človeškega dostojanstva. Sodišče ni sledilo zagovoru obtoženca, da sporne izraze, kot so shizofrenija, demenca, blaznost, v inkriminiranem članku ni uporabil kot žaljivke, ampak kot analitsko orodje, s pomočjo katerih naj bi opozoril na nasprotja v preteklosti podanih izjav zasebnega tožilca. Obtoženec je sicer sodišču predložil fotokopije člankov in izjav v sredstvih javnega obveščanja, vendar je okrožno sodišče v Ljubljani v sodbi poudarilo, da članek ne predstavlja tako jasnega odgovora obtoženca na komentarje in izjave dr. Rupla v tisku, kot je dr. Nežmah to želel prikazati v svojem zagovoru in kar naj bi tudi razumel povprečni bralec. Pa tudi če bi bilo to res in bi bilo iz Pamfleta! jasno razvidno, na katere konkretne misli in izjave dr. Rupla v preteklosti se dr. Nežmah kot publicist naslanja ter se istočasno z objavo obrača na bralce s svojim stališčem, mu niti svoboda izražanja niti moralne in etične norme, še manj pa pravica do objave ne dajejo nobene osnove za teptanje človekovega dostojanstva in izražanje vrednostnih sodb na način, kot je to storil.

plačati stroške kazenskega postopka in povprečnino v višini 60 tisoč slovenskih tolarjev. (vir:izpiski iz sodbe Okrožnega sodišča v Ljubljani)

Trditev, da zasebni tožilec po časopisih pripoveduje o svojih prividih, je po mnenju sodišča nedvomno žaljiva vrednostna ocena, takšna pa je tudi nadaljnja navedba, da zasebni tožilec zapada v shizofrenijo. Tudi izrecna navedba obtoženca, da besede o Ruplovi demenci niso natolcevanja, sodi po sklepu sodišča v krog razžalitev. Zato, so menili na okrožnem sodišču, ni mogoče govoriti o analitskem orodju, s pomočjo katerega naj bi obtoženec opozoril na nasprotja v preteklosti podanih izjav dr. Rupla. Posebej zato ne, ker te izjave iz teksta niso razpoznavne, še manj pa je razpoznavna njihova žaljivost. Sodišče je trdilo, da ni mogoče govoriti o izjavi žaljivih mnenj, ki temeljijo na objavah žaljivih dejstev, na katere se izjave mnenja opirajo.

Okrožno sodišče v Ljubljani je bilo prepričano, da imajo izrazi, kot so demenca, shizofrenija in blaznost, uporabljeni v Norcih na prostem, tudi v splošnem pogovornem jeziku slabšalni pomen, saj se uporabljajo kot sinonimi za behavost in slaboumnost ter pomenijo za tistega, na kogar so usmerjeni, žalitev, saj odločno namigujejo na slabo duševno zdravje. Sodišče je sicer verjelo obtožencu, da besed ni uporabil v strogem medicinskem pomenu, vendar pa jim je v tekstu dal popolnoma negativen predznak. Nedvomno bi namreč za vsakega povprečnega človeka pomenilo žalitev, če bi kdorkoli, ne le v tisku, v zvezi z njegovo osebo uporabljal podobne besede, ki namigujejo na njegovo duševno stabilnost (vir: zapisnik sodbe Okrožnega sodišča v Ljubljani).

2.4.1.2. Sporen je način pisanja

Okrožno sodišče v Ljubljani je dr. Nežmaha namreč opozorilo, da predmet dotične kazenske zadeve ni polemiziranje o političnih ravnanjih in izjavah zasebnega tožilca v preteklosti, pač pa način, kako je obtoženi v tekstu o tem pisal. Iz predloženih fotokopij člankov sodišče v nobenem primeru ni ugotovilo, da bi zasebni tožilec dejansko uporabljal tako slabšalne izraze. Nenazadnje vsi ostali članki dr. Rupla za navadnega bralce, ki je morda prebral članek Norci na prostem, nimajo nobenega pomena, saj jih bralec ne more zaslediti v tem konkretnem kontekstu in jih morda sploh ne pozna.

Okrožno sodišče v Ljubljani je tudi prepričano, da je meja prizadetosti širše postavljena v primeru, ko gre za politika ali javnega delavca in da ni mogoče govoriti o žaljivosti kritike, če je na mestu. Ali če, bolje rečeno, temelji na dejstvih ter jo je storilec navedel v dobri veri in brez namena zaničevanja. Pisec naj bi se držal tudi osnovnih pravil splošno priznane novinarske etike pri pisanju, kar pa iz Nežmahovega teksta ni razvidno, izrazi, uporabljeni zoper zasebnega tožilca pa po mnenju sodišča krepko presegajo meje še sprejemljive kritike. V konkretnem primeru je tako razžalitev podana v objektivnem in subjektivnem smislu, ne glede na to, da je bil sporni tekst objavljen v rubriki, kjer je sicer ostra in zajedljiva kritika običajna. Svoboda tiska, dodaja Okrožno sodišče v Ljubljani, je bila in še vedno je omejena z osebnostnimi pravicami, kakršna je pravica do časti in dobrega imena. In čeprav gre v primeru posegov v čast in dobro ime preko javnih glasil nedvomno lahko tudi za kritiko, ki se opravlja v javnem interesu, pa naj bo ta pravilna ali ne, po trdnem prepričanju Okrožnega sodišča v Ljubljani ni mogoče tolerirati primerov, kakršnega se je poslužil dr. Nežmah, ko je podal izrazito negativno in vrednotno sodbo o osebi dr. Rupla. Da je žaljivo oceno napisal zavestno in hote, je razvidno že iz vsebine članka, sodišče pa tudi meni, da se je obtoženec prav dobro zavedal, da bo s takšnim pisanjem dr. Rupla razžalil ter se je zato zavedal tudi protipravnosti in kaznivosti dejanja, kljub temu pa se je zanj odločil in ga storil. Tako je po mnenju sodišča ravnal s krivdno obliko direktnega naklepa. Obtoženec in njegov zagovornik sta se sicer smiselno sklicevala na izključitev protipravnosti v smislu III. člena KZ, ko sta navedla, da je bilo dejanje storjeno pri opravljanju časnikarskega poklica vendar ne z namenom zaničevanja. Ob že navedeni presoji teksta pa je bilo Okrožno sodišče v Ljubljani prepričano, da se je v tekstu izkazal namen zaničevanja. Sporni tekst je bil namreč napisan v izrazito sarkastičnem in zajedljivem tonu, sodišče pa je prepričano, da niti naziv rubrike Pamflet! niti trditve obtoženca, da so njegove vrednotne sodbe zasnovane na dolgoletnem študiju lingvistike in sociologije ter na več kot 15 – letnih novinarskih izkušnjah, ne morejo upravičiti uporabo besed v članku Norci na prostem⁶.

⁶ Za kaznivo dejanje razžalitve je bila po II. odstavku 169. člena predpisana denarna kazen ali kazen zapora do šestih mesecev. Ko je sodišče odločalo o tem, kakšno kazensko sankcijo naj v konkretnem primeru izbere, je upoštevalo, da gre pri obtožencu za novinarja z dolgoletnim stažem, ki doslej še nikoli ni bil kaznovan, kaznivo dejanje pa je storil pri opravljanju svojega časnikarskega poklica. Ker sodišče ni našlo posebnih oteževalnih okoliščin, se je odločilo za izrek opozorilne sankcije ter obtožencu izreklo pogojno obsodbo in mu v okviru le – te določilo kazen zapora in preizkusno dobo. Sodišče ni ugodilo predlogu zasebnega tožilca in v skladu z določilom člena 179 KZ odločilo, da se izrek sodbe na stroške obtoženca objavi na isti način, kot je bilo dejanje storjeno. Pri tem pa sodišče izraža upanje, da bo z objavo vsaj delno popravljena škoda, ki jo je s svojim pisanjem dr. Nežmah povzročil dr. Ruplu (vir: zapisnik sodbe Okrožnega sodišča v Ljubljani).

2. 4. 2. Sklepi višjega in vrhovnega sodišča

Primer Nežmah – Rupel je po pritožbi obtoženca romal na Višje sodišče v Ljubljani, ki je sodbo potrdilo. Če je sodišče prve stopnje ugotovilo, da je storilčev namen zaničevanja razviden iz samega načina pisanja besedila, saj naj bi bil članek napisan v »izrazito sarkastičnem in zajedljivem tonu« (vir: izpisek sodbe Okorožnega sodišča v Ljubljani), je drugostopenjsko sodišče dodalo svoj lonček in zapisalo, da takšen namen zaničevanja »zelo plastično ponazarja tudi sama slika kot osrednji del članka, ki dr. Rupla kaže med samimi pravimi norci.« (vir: izpisek sodbe republiškega vrhovnega sodišča). Od višjega sodišča se je dr. Nežmah nadalje podal iskati pravico na vrhovno sodišče, ki je sodbo razveljavilo in zadevo vrnilo v ponovno presojo, saj je menilo, da prvostopenjsko sodišče ni pravilno ovrednotilo žaljivosti prispevka Norci na prostem.

Vrhovno sodišče je sicer menilo, da trditev toženega in njegovega zagovornika po zahtevi za varstvo zakonitosti⁷ ni sprejemljiva. Za vrhovno sodišče namreč ni sprejemljiva trditev, da uporabljene besede kot so blaznost, shizofrenija in demenca ne pomenijo slabšalnih izrazov, ker niso bile uporabljene v medicinskem, temveč v publicističnem pomenu besede ter da zato nimajo žaljivih pomenov. Četudi te besede ne bi bile uporabljene v medicinskem pomenu, jih je namreč povprečen bralec sprejel v njihovem slabšalnem pomenu, torej tako, da je razumel, kot da je duševno stanje dr. Rupla že zelo prizadeto. Zato vrhovno sodišče ocenjuje kot pravilne razloge tiste, ki so glede žaljivosti uporabljenih besed navedeni v izpodbijani sodbi. Če namreč te besede ne bi, navaja vrhovno sodišče, pomenile negativne vrednostne ocene o osebnosti dr. Rupla, bi bilo odveč vsakršno nadaljnje ugotavljanje, ali je bilo sporno besedilo objavljeno z namenom zaničevanja ali ne. Ker pa se je, tudi po oceni vrhovnega sodišča, obtoženi žaljivo izrazil o dr. Ruplu, v obeh zahtevah uveljavljana kršitev kazenskega zakona iz 1.točke 372.člena ZKP za sodišče ni sprejemljiva.

⁷ Zoper pravnomočno sodbo sta namreč dr. Bernard Nežmah in njegov zagovornik 16.4. 1999 vložila zahtevi za varstvo zakonitosti. Zagovornik uveljavlja kršitev kazenskega zakona iz 1.točke 1.odstavka 420.člena v zvezi s prvo točko 372.člena Zakona o kazenskem postopku (ZKP), medtem ko obsojeni ni izrecno povedal, kateri zakonski razlog uveljavlja . Iz vsebine njegove zahteve pa je razvidno, da uveljavlja kršitev Ustave (načelo enakosti pred zakonom oziroma enako varstvo pravic) ter primernost izrečene kazenske sankcije. Oba, dr.Nežmah in njegov zagovornik, predlagata, da naj Vrhovno sodišče izpodbijano sodbo spremeni tako, da obsojenca oprosti tožbe (vir: izpiski sodbe Vrhovnega sodišča).

Prav tako po mnenju sodišča ni utemeljeno zagovornikovo stališče, da naj bi bil kršen kazenski zakon, ker v izreku sodbe ni naveden namen zaničevanja. Omenjena zakonska določba (zakosni znak kaznivega dejanja razžalitve po 3. odstavku 169. člena KZ) namreč najprej določa pogoje za izključitev protipravnosti razžalitve (med katerimi je tudi žaljivo izražanje pri opravljanju časnikarskega poklica), nato pa določa še dodatni pogoj »namen zaničevanja«, ob katerem protipravnost ni izključena. Ta dodatni pogoj pomeni, da se žaljivo izražanje pri opravljanju časnikarskega poklica lahko stori le s posebnim »obarvanim« naklepom. Obstoj ali neobstoj takšnega »obarvanega« naklepa pa lahko sodišče ugotovi v razlogih sodbe, kot je to storilo v obravnavanem primeru. Po mnenju vrhovnega sodišča torej ni moč izreči oprostilne sodbe zgolj iz razloga, ker pri opisu dejanja v izreku sodbe ni izrecno navedeno, da je bilo dejanje narejeno z namenom zaničevanja.

Po drugi strani pa je vrhovno sodišče podvomilo v resničnost dejstva, da je bilo dejanje obsojenega Nežmaha storjeno z namenom zaničevanja dr. Rupla. Ugotovitve Okrožnega sodišča v Ljubljani in Višjega sodišča v Ljubljani (da je besedilo napisano v sarkastičnem in zajedljivem tonu ter da namen zaničevanja prikazuje tudi slika sredi teksta) za vrhovno sodišče niso bile dovolj prepričljive. Sarkastičen ton pisanja sicer lahko kaže na zaničljiv namen pisca, toda v konkretnem primeru, meni vrhovno sodišče, je treba upoštevati, da je bilo sporno besedilo objavljeno v rubriki Pamflet!, za takšno rubriko pa je značilen sarkastičen način pisanja o politikih in politiki. Prav tako je sodišče vzelo v ozir dejstvo, da se na tožečega dr. Rupla nanaša le manjši del članka.

Tudi karikatura sama nima z obsodbo nikakršne zveze, saj njen avtor ni obsojeni dr. Nežmah. Glede karikature, ki je bila tudi predmet sodbe, je Nežmah zapisal, da čeprav ni ne avtor karikature in tudi ni karikaturistu naročil vsebine risbe, pa je sodišče vzelo prav karikaturu za ponazoritev njegovega namena zaničevanja osebnosti Dimitrija Rupla (Nežmah, 1997).

Vrhovno sodišče nadalje razlaga, da je nekaznivost novinarja za storjeno razžalitev pri opravljanju časnikarskega poklica po 3. odstavku 169. člena KZ določena kot pravilo. Že iz tega razloga, je menilo sodišče, je treba »namen zaničevanja« kot izjemo od omenjenega pravila o nekaznivosti novinarjev za žaljivo izražanje razlagati restriktivno. V primerih, ko novinarji pri

opravljanju svojega poklica ocenjujejo ravnanja in javne izjave posameznih političnih funkcionarjev, pa je zaradi javnega interesa oziroma ustavno zagotovljene človekove pravice do svobode izražanja (39. člen Ustave) potrebno, da sodišča odločbo 3. odstavka po 169. členu KZ o obstoju namena zaničevanja presojujejo po najstrožjih kriterijih. K taki uporabi zakona so sodišča zavezana tudi po določbi 10. člena Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 7/94). Po 2. odstavku 10. člena te konvencije se namreč lahko izvrševanje pravice do svobodnega izražanja, s katero se posega »v ugled in pravice drugih ljudi« (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 7/94), omeji in kaznuje le, če je to »nujno v demokratični družbi« (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 7/94). Navedeno izjemo pa zelo restriktivno razlaga tudi Evropsko sodišče za človekove pravice, še posebej v primeru, ko gre za pisanje novinarjev, ki se žaljivo izražajo o posameznih politikih, ki so s svojim ravnanjem sami dali novinarjem povod za takšno pisanje. (vir: izpisek sodbe Vrhovnega sodišča Republike Slovenije)

V primeru Nežmah – Rupel sodišče obsojenčevega »namena zaničevanja« ni ugotavljajo na takšen način. Obsojeni Bernard Nežmah se je med drugim zagovarjal, je trdilo vrhovno sodišče, da je v prejšnjih Mladinih rubrikah o dr. Ruplu pisal zelo pozitivno (v nadaljevanju bom to izjavo sicer skušala spodbiti) in da je prav dr. Rupel s svojimi izjavami in ravnanji povzročil nastanek teksta Norci na prostem. V njem pa naj bi dr. Nežmah uporabil enakovredne ali za odtonek močnejše izraze, kot jih je v svojih člankih ali izjavah dr. Rupel. vrhovno sodišče je spodbilo izjave Okrožnega sodišča v Ljubljani, ki je najprej ugotovilo, da dr. Rupel takšnih izrazov ni uporabljal, hkrati pa so bili vrhovni sodniki prepričani o zmotni trditvi Okrožnega sodišča v Ljubljani, ki je menilo, da Ruplovi članki nimajo nikakršnega pomena, ker ozadje »obsojenega« članka Norci na prostem povprečnemu bralcu ni poznano.

2. 4. 3. Razveljavljena sodba

Vrhovno sodišče je sodbo jeseni 1997 zavrnilo in vrnilo nazaj na prvostopenjsko sodišče v vnovično obravnavo. Sodba je na vnovično obravnavo čakala dlje časa in se je že zdelo, da bo zastarala (Rupel je bil tačas veleposlanik v ZDA) (Sajovic, 1999). Krašek zapiše, da je Vrhovno

sodišče podvomilo, da so imele navedene Nežmahove izjave o Ruplu namen zaničevanja. Nato je po treh letih mapa s tožbo priromala nazaj na Okrožno sodišče, ki je Nežmaha tokrat oprostilo, saj je prvostopenjsko sodišče ugotovilo, da imajo besede demenca, shizofrenija in prava blaznost žaljiv pomen in je imelo torej pisanje objektivne znake kaznivega dejanja, pisanju pa je manjkal subjektivni element – namen razžalitve. Poleg tega je sodišče vzelo v ozir, da je bil tekst zapisan v rubriki pamflet, ki je sam po sebi žanr s šaljivim, ironičnim in provokativnim izrazjem. Proti tej drugi sodbi je Rupel vložil pritožbo, višje sodišče je izpodbijano tožbo razveljavilo ter zadevo spet vrnilo sodišču prve stopnje, ker je le-to pred drugo obravnavo sklenilo, da bo zaslišalo Rupla. Vendar naj bi bil Rupel zaradi lapsusa sodišča (vabilo so mu poslali v ZDA in ga je po sklepih sodišča prejel prepozno) prikrajšan za možnost pričevanja pred sodiščem. Višje sodišče je zato sklepalo, da je bil oprostilen izrek sodbe za Nežmaha prenačilen. Kakorkoli že, vodenje kazenskega postopka je po štirih letih zastaralo. To pa naj bi bila po mnenju mnogih tudi voda na Ruplov mlin, saj bi moral po izpodbiti sodbi plačati stroške pravnega varstva Rupel. Stroški Rupla in Nežmaha pa, če pa se postopek ustavi zaradi zastaranja, bremenijo proračun - torej davkoplačevalce (Krašek, 1999).

2. 5. NEGATIVNO NEŽMAHOVO PISANJE O RUPLU

S tem delom naloge želim pokazati, da je imelo prvostopenjsko sodišče kljub drugačni razsodbi in oprostitvi dr. Bernarda Nežmaha po ponovni oceni prav, ko je trdilo, da dr. Bernard Nežmah je kljub trditvam, da je v ostalih Mladinih pamfletih tedanjega ljubljanskega župana dr. Dimitrija Rupla opisoval v pozitivni luči, o županu napisal tudi nekaj izjav v podobnem smislu in slogu, kot je to storil v Norcih na prostem.

Sam Nežmah je sicer zatrjeval, da je o dr. Ruplu večkrat pisal tudi v pozitivni luči. Tako na primer v Maldininem Pamfletu v 31 številki z leta 1994 na strani 17 ob kritiki Lojzeta Peterleta, takratnega zunanjega ministra, zapisal : »Kje so časi, ko je zunanje stvari urejal dobri stari Rupel s svojo aroganco.« (Nežmah, 1994: 31). Ali pa v Pamfletu v Mladini 45, 1994 na strani 15, ko Nežmah piše o Ruplovih obljubah, da se bodo upokojenci za časa njegovega županjevanja vozili

z mestnimi avtobusi brezplačno. »Kaj prida res ni, a s tem in napovedjo sožitja med pešci in avtomobilisti daleč pred županjevanjem g. Strgarja.« (Nežmah, 1994: 15). V Pamfletu v Mladini 21 iz leta 1996 na strani 25 pa Nežmah celo pohvali Rupla, ko pravi : »Po odstopu Lojzeta Peterleta je bilo pričakovati, da se bo na ministrsko mesto vrnil Slovenec z najbogatejšimi izkušnjami zunanjega ministra, kot je bil tedaj Dimitrij Rupel.« (Nežmah, 1996: 25).

Vendar je prav toliko (če ne še več) kot Nežmahovih hval na račun Rupla tudi njegovih kritik. Po pregledu nekaterih Mladininih pamfletov, ki jih je zapisoval dr. Nežmah, je namreč moč ugotoviti, da mu je šlo županovanje dr. Rupla že od vsega začetka posebno v nos, saj se je skozi več pamfletov razpisal o neustreznem županovanju dr. Rupla.

Tako je v enem izmed svojih pamfletov z naslovom Mandarinski politiki zapisal, da je »možak (Dimitrij Rupel op.p.) pravi protidržavni element, saj bi zaradi njega morali sprejeti očitno še poseben zakon, ki bi eksplicite zapovedal, da ljubljanski župan ne sme biti hkrati zaposlen v nobeni drugi službi. Vsekakor pa je očitno človek, ki ne spoštuje tradicije.« (Nežmah, 1995: 21).

Tudi v naslednji številki in naslednjem pamfletu ni zaslediti hvale o Dimitriju Ruplu.

»Rupel živi očitno še vedno v koži zunanjega ministra in tako lahko pričakujemo popotovanja po vseh tistih prestolnicah, v katere še ni zašel kot minister za zunanje zadeve. Kandidat, ki je tako bentil čez staro ljubljansko oblast, bo po prvih korakih sodeč pridno nadaljeval kontinuiteto vladanja gospoda Strgarja, tudi velikega popotnika za časa županjevanja,« je zapisal dr. Nežmah v pamfletu z naslovom Politiki z napačnimi poklici. (Nežmah, 1995: 27).

V pamfletu z naslovom Blesk parlamentarne retorike je dr. Nežmah o dr. Ruplu zapisal takole: »Poslanec, v prostem času pa tudi ljubljanski župan, Dimitrij Rupel se je zgražal, kako je mogoče, da se strokovna vprašanja obravnavajo...«, nadalje v pamfletu pa Nežmah navaja, da »istega Rupla seveda moti spomin javnosti, /.../ ,in ima pred očmi Ruplov predvolilni bilten, v katerem bodočim volilcem zagotavlja, da se želi vlogi župana 'posvetiti s vsemi svojimi močmi in izkušnjami'« (Nežmah, 1995: 18).

Prav zato dr. Nežmah v istem tekstu že takoj v naslednjem stavku dr. Rupla imenuje za **političnega prevaranta**.⁸ (»Primerek popolnega političnega prevaranta!!!« (Nežmah, 1995: 18). To je (po mojem mnenju) še večja ali vsaj enaka žalitev, kot inkriminirane besede v članku Norci na prostem.

Vendar se vseeno zdi, da se, vsaj kar zadeva tedanjega župana, dr. Nežmah ni posluževal za sodišče in župana žaljivih besed. Vrh ledene gore pa je dr. Nežmah izbil prav s pamfletom Norci na prostem. Tudi v nadaljnjih pamfletih ne piše o županu Ruplu v pozitivni luči, pač pa ga (po njegovi presoji) utemeljeno kritizira. V rubriki Pamflet!, ki je bila objavljena v Mladini 25. 12. 1995, je namreč ponovno zapisal, da je ljubljanski župan »politični prevarant no.1« (Nežmah, 1995: 25). Tako je namreč z besedilom začel, v nadaljevanju pa je zapisal:

»Ko je visokost liberarne demokracije g.Dimitrij Rupel kandidiral za mestnega župana, je zapisal, kako se bo županjevanju posvetil z vsemi močmi in izkušnjami. Dobrih pet mesecev časopisnih bodic, zgražanj meščanov in negodovanja strankarskih kolegov je moralo preteči, da se je gospod Rupel uklonil volji volilcev in se zaposlil kot župan.« (Nežmah, 1995: 52).

Pri tem dr. Nežmah ne navaja obtožujočih »časopisnih bodic« niti imen strankarskih kolegov, ki so »negodovali«, prav tako ne imen na župana jeznih meščanov. Nadalje v članku dr. Nežmah piše o županovi napakah, vendar ni zaslediti namena žalitve in ne uporablja slabšalnih besed.

Bernard Nežmah med svojimi izjavami tudi priznava: »Kaj lahko človek, ne samo novinar ali žurnalist, piše v časopis? Eni izmed teh, ki berejo, porečejo, kako lahko danes vsakdo piše karkoli, žali, zmerja in blati kogarkoli. Javna občila so postala orožje, ki množično uničuje ugled in dobro ime.« Z nemalo sarkazma tudi ugotavlja, da se

/.../dogajajo prave človeške tragedije. Policijski direktor, ki zagleda svoje ime v časniku, pravi, da ga je še isti trenutek udarila kap. Ugledni župan je ves iz sebe, saj ne ve, kam bi skrtil tednik, da ne bi prišel v roke njegovi ženi, ako bi prebrala to zlobno pisanje na njegov račun. Nekdanji nadškof izda prepoved svojim cerkvenim uradnikom in duhovnikom, da ne dajejo izjav za časnik, ki ga je tako nesramno ponižal, ko je namesto velikega intervjuja objavil le drobni okvirček. Drugi mož ene največjih domačih korporacij je potem, ko je v popularnem listu prebral o svojih

⁸ Monika Kalin Golob navaja, da razžalitev v sobesedilu vedno podpirajo tudi drugi znaki, ki so bolj ali manj opazni, nikakor pa ne gre za naključje (Kalin Golob v Korošec, 2002: 44) Pri Nežmahovem stavku, ko Rupla označi za političnega prevaranta, gre prav

predvolilnih rabotah v prid predsednika države, predsedniški kampaniji, jadrno odpovedal milijonsko pogodbo o oglaševanju v tem časopisu. (Nežmah, 1999: 18)

Tako meni dr. Nežmah, so ljudje hitro užaljeni, sprašuje pa se, če je skrb za njihova dobra imena in ugled tudi »tisto prvo pravno načelo, ki ureja medijski prostor. Ali pa tudi javna občila štejejo med družbene dobrine, ki jim je treba omogočati obstoj in z njim njihovo kritičnost ost?« (Nežmah, 1999: 18,19).

2. 6. KRITIKE TOŽBE

Po dr. Ruplovi tožbi novinarja Nežmaha se je namreč usul plaz kritik. Zanimivo je, da so bile večinoma usmerjene proti dr. Ruplu in le redki so kritizirali novinarja in s tem tudi storjeno dejanje razžalitve. Najprej se je v »lastni reviji«, Mladini zagovoril dr. Nežmah sam. Branil se je z jezikoslovnimi argumenti, ki jih navajam in opisujem pozneje v nalogi.

1. Nežmah poudarja, da tožba Dimitrija Rupla jemlje dele njegovega teksta povsem izven konteksta in jih s tem prikazuje kot žaljivke.
2. Nežmah meni, da je rubrika Pamflet! primer ostre in zajedljive kritike potez, izjav in delovanja najvišjih politikov in državnih uslužbencev, »pri čemer nista izjemi niti predsednik Kučan in premier Drnovšek.« (Nežmah, 1996: 5-7)
3. Nežmah pravi, da tekste zapisuje v obliki paradoksov javnega in političnega življenja, da zapisuje lastne vrednostne sodbe, njegov namen pa ni posredovanje informacij, še posebej doslej javnosti nepoznanih informacij. »To je rubrika, ki ne pripoveduje resnic o ljudeh, marveč prinaša avtorjeve vrednostne sodbe o poznanih dejstvih.« (glej Nežmah 1996). Prav te sodbe pa so, meni Nežmah, zasnovane na njegovem dolgoletnem študiju sociologije in lingvistike in na več kot (takrat) 15 – letnih delovnih izkušnjah.
4. Nežmah poudarja, da je rubrika kljub nazivu izredno argumentirana, kar po njegovem dokazujejo tudi številni odmevi. »V rubriki pisma bralcev sem imel niz polemik , tako s predsednikom Združene liste Janezom Kocjančičem, poslanci...,predsedniki različnih

za ta primer, saj stavek »podpre« s tremi klicaji.

parlamentarnih komisij,/.../, predsednikom Gospodarske zbornice Slovenije...ect.« (glej Nežmah, 1996).

5. Besede, za katere je bil Nežmah obtožen, je napisal kot politične sodbe in ne kot zmerljivke, članek pa kritizira celoten takratni politični vrh in ne le dr. Rupla, ki »v njem nastopa le kot kamenček v mozaiku. Pred njim so še šef stanovanjskega sklada RS Edvard Oven, vlada premiera Drnovška, poslanec Maks Lavrinc in ministrica Meta Zupančičeva, ki jo je na položaj predlagala LDS.« (glej Nežmah, 1996).

2. 6. 1. Slovarski pomen

»Na Slovar slovenskega knjižnega jezika, ki ga je izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, se namreč ne morem zanesti.« je v Mladininem Pamfletu z naslovom Poraz razuma zapisal Bernard Nežmah. Pravi, da ta namreč besed blaznost, demenca in shizofrenija ne označi s kvalifikatorji, kot so vulgarno, nizko, slabšalno. Najbolj kompetentna institucija v državi, v kateri so sodelovale stotinjje prvovrstnih poznavalcev slovenskega jezika, pravi Nežmah, jih torej ne uvrsti v besednjak kakšne primestne krčme. Nežmah tudi poudarja, da tožitelj in odvetnik (dr. Rupel in njegov zagovornik Miha Kozinc, op.p.) nista predložila nobenega dokaza, ki bi potrdil žaljivost, in nadalje navaja, da Kozinc tudi ni pompozno izvlekel iz torbe nobene izmed petih knjig slovarja slovenskega jezika, iz katere bi citiral zanj obremenjujoče geslo (Nežmah, 1996).

2. 6. 1. 1. Blaznost

Beseda blaznost je v slovarju opisana kot duševna bolezen. SSKJ pa kot primer navaja neozdravljiva blaznost, napad blaznosti. Lahko tudi verska zasledovalna blaznost. Beseda je možna tudi z ekspresivnim kvalifikatorjem, v rabi, kar je podobno duševni bolezni. Primer: saj to je blaznost, kar počneš, do blaznosti razdražen (SSKJ, 1997: 50)

RAZLAGA NEŽMAHA

Dr. Nežmah razlaga, da je besedo blaznost uporabil v pasusu, v katerem opisuje prve znake »verske blaznosti, ko nekdo v imenu humanosti zagrizeno propagira neuporabo živalskih kož, ne

pade pa mu na misel, da bi obvaroval svoja zemeljska sobitja pred steklino in lovskimi krogli. Prav to »linearno obliko blaznosti kot posebnega stanja duha« je, kot razlaga dr. Nežmah, nato apliciral še na potezo dr. Rupla. »Ta je namreč po časopisih pripovedoval o svojih prividih, ko se je videl izrezanega iz teve posnetkov.« (Nežmah, 1996). Dejansko je dr. Rupel v poštem predalu Dela zapisal na račun televizije Slovenija naslednje: »To, da – kjer je mogoče – izbrisujejo mojo navzočnost, da imajo snemalci naročilo, naj me ne snemajo, novinarji pa, da me ne omenjajo... Vendar vse skupaj že zelo spominja na neki slavni filmski trak s posnetki, v katerem so komunistični cenzorji ročno spraskali podobo Edvarda Kocbeka.« (Rupel, 1995:37)⁹. Tako je dr. Nežmah v dotičnem Pamfletu pisal o »splošno znanem dejstvu, da je Rupel pripovedoval o tem, kako je v maniri povojnega komunizma odstranjevan iz TV, in da je urednik TVS njegovo trditev odločno zavrnil kot notorične laži. Ker je javno napovedal svoj odstop, če bo Rupel svoje očitke dokazal...« (Nežmah, 1996: 5). Zato je Nežmah sklepal, da tovrstne zgodbe dr. Rupla o televizijski zaroti ni mogoče jemati drugače kot privid in »človek, ki o svojih prividih pripoveduje po časopisih, je po mojem mnenju blizu blaznosti.« (Nežmah, 1996: 5-7).

Nežmah je opozoril tudi na jezikovno dejstvo, da je namesto »blaznost je udarila...« zapisal »blaznost pa je izgleda udarila...«. Stavek je s tem postavil v pogojnik. S tem naj bi torej dr. Nežmah naznačil, da je po dr. Ruplu nanj udarila blaznost zgolj s piščevega komentatorskega vidika. Tožitelj je namreč v tožbi zapisal prav slednje: »Prava blaznost pa je udarila...«, Nežmah pa ostro zagovarja tezo, da je le komentiral trditev »Po časopisih pripoveduje o svojih prividih, ko se vidi izrezanega iz teve posnetkov.« in je (kar dokazuje tudi dotični Pamflet! v prvem stavku res uporabil besedo »izgleda«.

⁹ Naslednji teden je v istem časniku v isti rubriki dr. Ruplu javno odgovoril tedanji odgovorni urednik IP TVS Lado Ambrožič, ki je Rupla pozval, naj svoje trditve tudi javno argumentira in dokaže (česar ni nikoli storil), sicer ga je pozval, naj odstopi kot poslanec in župan. »V nasprotnem primeru..., bom nemudoma odstopil kot urednik informativnega programa TVS,« je še zagotovil Ambrožič. Dodal je, da je Ruplova trditev (»...politična redakcija oz.štab za specialno vojno proti svobodomiselnim državljanom in zmernim politikom – že dalj časa obračunava z menoj in z vsemi, ki mislijo drugače.« Delo, 18.2. 1995) »paranoidna, odraz nostalgije s časi, ko je Dimitrij Rupel v vlogi zunanjega ministra dve leti...gostoval na zaslonih nacionalne televizije, nakar so se, ko mu je ministriški položaj ugasnil, njegovi javni nastopi bistveno zmanjšali.« (Ambrožič, 1995: 30). Prav tako je Ambrožič dejal, da so Ruplovi spisi, vsaj kar zadeva nacionalno televizijo »praviloma žaljivi, tudi umazani, emocionalni, neverodostojni...«. Zapisal je, da »če je televizija res edina stvar v državi, ki kliče po linču.../,potem smo Slovenci tako rekoč na konju. Počistili smo z aferami, kriminalom, korupcijami, lažnimi poslanskimi imunitetami, privatizacijo in legalnimi krajami. Opraviti je treba le še s peščico nadležnih novinarjev in stvari bodo urejene.« (Ambrožič, 1995: 30).

2. 6. 1. 2. Shizofrenija

Besedo shizofrenija v SSKJ zaznamuje kvalifikator psiht. (psihiatrično), beseda pa pomeni duševno bolezen z motnjami v mišljenju, čustvovanju. Kot primer slovar navaja ugotoviti shizofrenijo, znaki shizofrenije. Obstaja tudi paranoidna shizofrenija, ki jo SSKJ razlaga z blodnjami kot glavno motnjo (SSKJ, 1997: 1215).

RAZLAGA NEŽMAHA

Nežmah meni, da njegova uporaba izraza v tekstu ni žaljivka, saj ne gre za poizkus medicinske sodbe. »V stavku sem namreč natančno določil smisel in pomen te besede, ki v intelektualnih krogih pomeni shizmo¹⁰.« Termin torej ni medicinski, temveč splošno pogovorni, saj po Nežmahu ne označuje tipa mentalne bolezni, temveč duševni nered, ki je prepoznaven med pomanjkanjem povezav med mislimi, čustvi in dejanji. Če je Nežmah svoj zapis oblikoval takole: »Potem zapada v shizofrenijo, ko najprej trdi, kako lahko hkrati opravlja župansko,...in bogve katero funkcijo še, potem pa/.../zaključí, kako bi najraje te funkcije predal komu drugemu.« (Nežmah, 1995: 27), je tožitelj zadnji del stavka izpustil iz sodbe. Nežmah pravi, da je prav iz te celote razvidno, kako opisuje mentalno protislovje o Ruplu, ki hkrati trdi, da lahko opravlja množico funkcij, najraje pa bi jih vse skupaj predal komu drugemu. »Izraz shizofrenija je tu jasno uporabljen v smislu opisati to mentalno protislovje, v katerem se je znašel g. Rupel. Ni torej uporabljen ne zaničljivo, ne žaljivo, ampak kot analitsko orodje.« (Nežmah, 1996: 4,5,6,7).

Nežmah nadalje tudi razlaga, da je bil čas, ko je pisal dotični članek, čas, ko je bil Rupel hkrati državni poslanec, predsednik parlamentarne komisije, ljubljanski župan in predavatelj na Fakulteti za družbene vede, kar je bilo tarča množičnih medijskih in političnih kritik. »Podatek, kako bi se političnih funkcij najraje rešil, pa sem našel v njegovem intervjuju za Sobotno prilogo časopisa Dnevnik.« Nežmah v enem izmed svojih člankov v Mladini (Nežmah, 1996) pravi, da je s pisanjem o Ruplovih potezah le beležil obdobje, ko je hotel Rupel zoper splošne standarde in javno mnenje hkrati opravljati poslansko in župansko funkcijo.

To je bil seveda zanj zelo težak položaj, deležen je bil niza kritik, pisma bralcev, celo premier in njegov predsednik Drnovšek (takrat, op.p.) je večkrat omenil, da bi moral Rupel odstopiti kot poslanec, toda Rupel je vztrajal, pri

nakopičenih funkcijah. Bil je celo v protislovju sam s seboj, saj je v predvolilni kampanji za ljubljanskega župana obljubljal, kako se bo z vsemi močmi vrgel na delo, /.../ Jaz /.../ sem zavestno poantiral in izpeljeval Ruplove besede, ne z namenom zaničevanja in žalitev, marveč s hotenjem, da pokažem, kam pripelje Ruplovo insistiranje, da zoper tradicije in navade te deže, uveljavi zase posebni privilegirani položaj. (Nežmah, 1996: 5-7).

2. 6. 1. 3. Demenca

Besedo demenca v SSKJ označuje kvalifikator medicinsko, po slovarju pa pomeni oslabitev, zmanjšanje umskih sposobnosti (SSKJ, 1997: 126).

RAZLAGA NEŽMAHA

Ker je Nežmaha obtožnica bremenila tudi zapisa: ».../da besede o Ruplovi demenci niso natolcevanja govori njegov intervju v Dnevniku/.../«. Nežmah pravi, da so te besede iztrgane iz konteksta in stavka, ki že prebran v celoti zrelativizira Ruplove obtožbe. Kajti zgoraj navedeni izjavi manjka še del ».../ko sam pripoveduje, kako pri svojem poslu v parlamentu in županjevanju sploh ne naleti na normalne ljudi.« (Nežmah, 1996: 4, 5, 6, 7).

2. 6. 1. 4. Povedano in razumljeno

Prav v Dnevniku objavljen intervju tudi nosi naslov Nisem ne vem kakšen patološki eldeesovec, kar po mnjenju Nežmaha ni uredniška domislica, pač pa je naslov Ruplov citat. Nežmah naslov razume tako, da tudi Rupel o sebi meni, da JE patološki (eldeesovec je drugotnega pomena), da pa ni ne vem kako pretirano patološki (čeprav je poudarek na besedi eldeesovec). Tu gre torej za kolizijo razumljenega in povedanega, saj se pomen nanaša na besedo eldeesovec in ne na besedo patološki.

Prav tako je v intervjuju Rupel dejal, da predavanj na fakulteti za družbene vede ne bo pustil, saj je to edini stik, ki ga ima z normalnimi ljudmi. Tudi na vprašanje novinarke, kako je s tem v državnem zboru (»Čakajte, kaj pa ljudje v državnem zboru?« (H. Vogrič, 1995: 15)), Rupel odgovarja: »Mi politiki nismo čisto normalni ljudje.« (Vogrič, 1995: 15). Pomen je dr. Nežmah seveda prikrojil po svoje in iz tega sklepa, da so politiki nenormalni ljudje. Pri tem seveda

¹⁰ Tu Nežmah navaja Hornbyja, ki pravi, da je shizofrenija vrsta mentalnega neskladja, ki ga zaznamuje pomanjkanje povezav med mislimi, občutki in dejanji (Hornby v Nežmah, 1996: 4,5).

pozablja na sarkastičen in šaljiv smisel povedanega, prenesen pome in besedico čisto, ki prav tako daje izjavi prav poseben pomen. Nežmah pa je (kot mogoče tudi kdo drug izmed bralcev članka v časopisu) razumel Ruplovo trditev, da slovenske države ne vodijo normalni ljudje (In dolžnost novinarja je, da opozori na nesprejemljivost takšnih ekstremnih pogledov. Zato je izraz demenca uporabil ne kot trditev, pač pa kot komentar Ruplovih časopisnih pripovedovanj. Izraz demenca je Nežmah uporabil kot parafrazo Ruplovega govorjenja o patološki nenormalnosti.

3. PODPORA BERNERDU NEŽMAHU

Dr. Jože Vogrinc (predstojnik oddelka za sociologijo kulture na Filozofski fakulteti v Ljubljani) pravi, tudi kar zadev jezikovnega stališča, takole:

Če bi komu očital demenco, paranojo, blaznost ali kaj podobnega kdo, ki bi bil psihiater, in v diskurzu, kjer bi se razumelo, da je to njegova diagnoza, bi /.../ šli lahko presojat dejstva. Tožnik bi v takem primeru lahko dokazoval, da ni tako, da je normalen. V danem (Nežmahovem, op.p.) primeru pa je očitno, da gre pri pamfletu za obliko pisanja, ki se pojavlja dlje časa in je njen stil vsakomur razviden. (Vogrinc, 1996: 9).

3. 1. NEŽMAH O SEBI

Videti je, da je pamflet dr. Nežmaha in tožba dr. Rupla vzbudila velike polemike o tem, kaj pravzaprav pomenijo določene besede, ki jih v okviru svojega mišljenja izreče ali napiše novinar. Ali gre za žalitev, katere besede so, izrečene ali napisane v medijih, primerne za javnost in kdaj katere besede sodijo le med zasebne pogovore? Nežmah se je takoj po obtožbi pričel sklicevati na cenzuro in številne primere, ko so bile zapisane ali izrečene besede, ki so v SSKJ označene kot ekspresivni kvalifikatorji z oznako nizko, slabšalno ali vulgarno. Čeprav besede, ki jih je v pamfletu uporabil Nežmah, v slovarju nimajo takšne oznake, v kontekstu vseeno izzvenijo kot žaljive, saj so neresnične. Ker Nežmah ni mogel (ali hotel) dokazovati njihove neresničnosti, je uporabil edini obrambni jezikovni mehanizem, ki mu je še preostal, cenzuro. Tako je Nežmah v enem izmed svojih tekstov zapisal: »Kaj lahko človek, ne samo novinar ali žurnalist, piše v časopis? Eni, izmed teh, ki berejo, porečejo, kako lahko danes vsakdo piše karkoli, zmerja in blati

kogarkoli. Javna občila so postala orožje, ki množično uničuje ugled in dobro ime.« (Nežmah, 1999: 19)¹¹. Nežmah navaja tudi številne primere, v katerih so bil avtorji tekstov, ki so uporabljali pogojno žaljive besede o osebah, oproščeni obtožb sodišča.

V /.../Avstriji je gospod Schwabe objavil kritiko, v kateri je obtožil podpredsednika vlade, da je pred 18 leti v pijanem stanju povzročil prometno nesrečo, v kateri je umrl nedolžni človek. Vice premier je pisca... obtožil/.../. Sodišče je namreč pred desetletjema ugotovilo, da je res vozil pijan, da pa je kriv smrti v prometni nesreči le zaradi malomarnosti. In sodobno avstrijsko sodišče je dalo prav politiku in obsodilo njegovega kritika. (Nežmah, 1999: 17).

Nato Nežmah komentira, da je pravno zadeva popolnoma čista: »Nekdo, ki je odsedel zaporno kazen zaradi uboja, je odslužil svoj greh in zato je kaznivo, če ga zdaj kdo imenuje: morilec!« Čeprav naj v tem kontekstu pisec teksta ne uporabil besed morilec v slabšalnem pomenu, ampak zgolj slovarsko (morilec: kdor umori človeka), jo je sodišče razumelo kot žaljivko.

Toda Evropsko sodišče se je postavilo na stran Schwabeja, saj je ščitilo 10.člen konvencije o človekovih pravicah do svobode izražanja...G. Schwabe je uporabil navedbo o podpredsednikovi pijanosti pri prometni nesreči v trenutku, ko je kritiziral početje avstrijskega premiera/.../. Evropsko sodišče je odločilo, da Schwabe ni pisal članka z namenom zaničevanja, tamveč je postavljal vrednostno sodbo/.../ (Nežmah, 1999: 17,18).

Prav v tem tekstu Nežmah navaja še primer grofa Nikolaja Tolstoja, ki naj bi plačal 1,5 milijona funtov odškodnine kot povračilo za izgubo ugleda, ki naj bi ga povzročil lordu Addingtonu s pisanjem pamfleta. V njem mu je namreč, kot navaja Nežmah, očital, da je bil kot takrat poveljujoči angleški častnik, odgovoren za množične poboje kolaboracinoistov (glej Nežmah, 1999). Vendar je »grof Tolstoj dosegel simbolično zmago, ko so evropski sodniki britanski vladi naložili, da mu izplača 70.000 funtov in 40.000 švicarskih frankov kot povračilo v zadevi.« Še absurdnejši je bil primer, ki ga navaja Nežmah, ko je avstrijski novinar Oberschlink o politiku Haiderju zapisal, da je po njegovem idiot. Že sama beseda ima sicer slovarsko dva pomena. Prvi z medicinskega stališča, da je idiot »najhujše duševno nerazvit človek«, drugič pa pogovorno

¹¹ Tako je Nežmah v tem istem članku z veliko mero cinizma zapisal: »Dogajajo se prave človeške tragedije. Policijski direktor, ki zagleda svoje ime v časniku, pravi, da ga je še isti trenutek udarila kap. Ugledni župan je ves iz sebe, saj ne ve, kam bi skril tednik, da ne bi prišel v roke njegovi ženi, ki bi doživela živčni zlom, ako bi prebrala tako zlobno pisanje na njegov račun...Drugi največji mož ene največjih domačih korporacij je potem, ko je v popularnem listu prebral o svojih predvolilnih rabotah v prid predsednika države, predsedniški kampanji, jadmno odpovedal milijonsko pogodbo o oglaševanju v tem časopisu...« (Nežmah, pogovor in Nežmah, 1996: 18,19). V tekstu se je za dosego večje mere cinizma Nežmah poslužil kar nekaj jezikovnih prvin, ki

slabšalno, da je idiot »omejen, neumen človek«, ali celo kot psovka. Oberschlink je uporabil drugo verzijo, vendar je Evropsko sodišče sklenilo, kot navaja Nežmah, da je uporaba »močnih« besed edini ustrezen odgovor na vsebino Haiderjevega govora. »Meja, ki jo v tem primeru postavlja sodišče, ni apriorno branjenje žaljivih komentarjev. V zaščito jemlje le tista mnenja, ki so le reakcija/.../zoper radikalne nastope politikov. Vrednota, ki jo Evropsko sodišče ščiti, je javna polemika, tudi za ceno, da je zaradi nje kdo razžaljen.« (Nežmah, 1999: 17,18).

Predavanje o omenjenem primeru je v prostorih Društva slovenskih novinarjev priredila tudi profesorica pravne fakultete Alenka Šelih. »Ta avstrijski novinar je bil obsojen, ker je o strankarskem prvaku Joergu Haiderju zapisal, da je Trottel, »bebec«, potem pa se je pritožil na Evropsko sodišče. Evropska komisija za človekove pravice /.../ je dala prav novinarju, to pa utemeljila z dejstvom, da je novinar le odreagirал na predhodne javne nastope politika Haiderja.« (Šelih v Vrhovnik, 1996: 18).

3. 2. SKLICEVANJE NA CENZURO IN OMEJEVANJE SVOBODE

Tudi nekateri drugi novinarji in avtorji člankov se niso sklicevali na žalitve, pač pa na cenzuro. Kar nekaj uglednih imen je takrat podprlo Nežmaha in ne Rupla. Igor Mekina pravi, da sodne prepovedi časopisov, sezname prepovedanih knjig in podobno le na videz stvar preteklosti in da cenzura iz Slovenije ob s prihodom demokracije ni izginila. Mekina pravi:

Namesto člena 133 so tukaj člani kazenskih zakonov, ki prepovedujejo izdajanje državnih skrivnosti, namesto državnega pregona so piscev politično obarvani pregoni, ki jih sprožajo posamezni strankarski funkcionarji, in pregoni zaradi domnevnih žalitev, namesto partijskih sodnih fars sodniki pod političnim pritiskom dokončne izvolitve za trajni mandat, ...namesto cenzure samocenzura, ugajanje topoumni povprečnosti, konformizem in izogibanje nevarnim temam. (Mekina, 1996: 8-9).

cinizem še poudarijo. Tako je uporabil časovno-frekvenčne kvalifikatorje (ako-raba peša, rabota-starinsko), ekspresivne kvalifikatorje (jadmo) in podobno.

3.3. ZA, PROTI, NEKJE VMES ...

Novinarji, pa tudi kulturniki in drugi slovenski intelektualci so se ob obsodbi dr. Nežmaha razdelili v tri struje, veliko (predvsem tisti, ki se preživljajo s pisanjem) jih je stopilo na stran Nežmaha, nekateri so zavzeli nevtralnno držo, drugi pa so Nežmaha in njegovo pisanje ostro obsodili. Zagovorniki Nežmaha so v glavnem spregovorili o ostri cenzuri, ki naj bi jo vlada izvajala nad novinarji ter ostro obsodili poizkus discipliniranja in preganjanja novinarjev. Zavzeli so stališče do pravice izražanja mnenj in do demokracije.

Dr. Jože Vogrinc, takratni predstojnik oddelka za sociologijo kulture na filozofski fakulteti v Ljubljani je bil nad sodbo Nežmaha osupel, ker meni, da le-ta kaže na nesposobnost sodišča, da bi ločilo med sodbami, »ki se nanašajo na to, da kdo trdi, da ugotavlja dejstva o čem, in med sodbami, ki so vrednostne sodbe.« (Vogrinc, 1996: 9). Podobno kot že Nežmah ugotavlja Vogrinc, da gre pri Nežmahovem pamfletu in »inkriminiranih« besedah za vrednostne sodbe, zlasti take, ki so le besedni odziv na besede drugih ljudi in ki jih utemeljujemo s tem, kaj je kdo drug rekel. »Nisem z obema rokama za to, da se novinarjem nikakor ne bi smelo soditi. Če novinar napiše kaj kot npr.: ta je ukradel to in to, se pač da ugotavljati, ali je to laž ali ni. Pri tem, kar je napisal dr. Nežmah, pa gre izrazito za sodbe, ki so to, kar so. Nekakšen odmev na tisto, kar je bodisi tožnik sam rekel bodisi sam zapisal.« (Vogrinc, 1996: 9). »Dr. Jože Vogrinc je bi osupel nad sodiščem, ki kaže, da ni sposobno ločevati trditvami o dejstvih in vrednostnimi sodbami, ki nastanejo kot odmev na tisto, kar tožnik/politik sam napiše.« (Vrhovnik, 1996: 17).

Filozof dr. Ivan Urbančič pravi, da je novinar Nežmah sicer res ostremu posmehu izpostavil določene trditve dr. Rupla, vendar meni, da tega ni zapisal z namenom zaničevanja tožnikove osebnosti (Urbančič, 1996). Dr. Braco Rotar (redni profesor, direktor IHS- Inštituta za humanistične vede v Ljubljani) poudarja, da se je verbalni delikt iz državne premaknil v individualno sfero. Tako se boji nevarnosti, da se neformalno obnovi formalni delikt »v formi sodnih praks« (Rotar, 1996). Pisatelj in dramatik in pisatelj Rudi Šeligo pa je opozarjal, da je sodišče s tem, ko je pristalo pri obsodbi pamfleta, »torej prave literarne zvrsti,« opozorilo »ne le novinarje, pač pa tudi pisce sorodnih žanrov, kot so satira, parodija, travsetija, menipeja...« (Šeligo, 1996: 10).

Drago Jančar in Boris A. Novak sta slovensko javnost v hipu opozorila, da »obstaja določena nevarnost omejevanja svobode izražanja tudi v parlamentarni demokraciji.« (Jančar, A. Novak, 1996). Oba sta se sklicevala na literarni žanr pamfleta, ki »dovoljuje svobodnejše izražanje, kar upošteva celo naša zakonodaja. Navsezadnje poznamo tudi v slovenski slovstveni in politični zgodovini številne primere zelo trdih debat; in kadar je šlo za stvar dialoga, je bil dovoljen tudi ostrejši jezik.« Jančar in Novak poudarjata tudi, da je Rupel v

«.../viharnih letih boja za demokracijo» kritiziral številne kolege, za katere pa si pisatelji niso želeli, da bi se končale na sodišču. »Naj spomniva samo na oznako »denunciant«, ki jo je D. Rupel prisodil Josipu Vidmarju, kar je malone povzročilo razkol v Društvu slovenskih pisateljev in slovenskem PEN – u; Vidmar je protestno izstopil iz obeh pisateljskih organizacij, ni pa Rupla tožil. Čudiva se kolegu, da ni uporabil polemičnega orožja, ki ga odlično obvlada, temveč se je zatekel pod zaščito sodišča. (Jančar in A. Novak, 1996: 3).

Primer Nežmah je dobil tudi širše razsežnosti. Še vedno so se javljali tisti, ki so v Nežmahovi obtožbi videli grožnjo svobodi govora. Konec januarja leta 1997 je Mladina objavila pismo, ki ga je v Slovenijo poslala neodvisna organizacija za varstvo svobode tiska v svetu Novinarji brez meja. Pod pismo podpisani glavni tajnik Robert Menard je v imenu Novinarjev brez meja zapisal, da »smo zaskrbljeni zavoljo dejstva, da je višje sodišče v Ljubljani potrdilo obsodbo /.../ Novinarji brez meja protestiramo zoper flagrantno nesorazmerje med domnevnim »prestopkom« in naloženo kaznijo. Prav tako smo presenečeni nad argumenti višjega sodišča v Ljubljani, s katerim je potrdilo obsodbo novinarja Mladine¹².« (glej Menard, 1997). O primeru Nežmah so se razpisali tudi v Media Update. Tu Markotich zapiše, da slovenska medijska scena ni podobna nobeni drugi v nekdanji Jugoslaviji in da se ji je uspelo izogniti politični kontroli ter sprejeti zahodne kriterije (novinarskega) profesionalizma. Glede Nežmaha navaja, da je primer vzpodbudil nekatere v novinarski branži, da vztrajajo pri napredku ustavnih zagotovitev svobode tiska (glej Markotich, 1995).

Tudi takratna predsednica ameriškega centra PEN Anne Hollander je v imenu skoraj 3000 članov pisala predsedniku države, »ker je bil novinar Nežmah obsojen zgolj zato, ker je uveljavljal

¹² »V razlogih za sodbo višje sodišče v Ljubljani utemeljuje svojo odločitev zlasti na karikaturi, ki jo je narisal drug avtor, in na kateri je prepoznalo Dimitrija Rupla v družbi duševnih bolnikov. Sodniki so prav tako ocenili, da članek v Mladini presega vse mere »dobrega okusa«. Na koncu pa se je višje sodišče še izrazilo, kako je izrečena kazen »ena najblažjih«, ki jih je mogoče naložiti v podobnih primerih.« (Menard, 1997).

pravico do svobode izražanja/.../« (Vrhovnik, 1996). Sodba zoper Nežmaha se je kot primer resne oblike kršenja svobode izražanja v letu 1996 pojavila v poročilih številnih mednarodnih organizaciji, kot so Index on Censorship, FIEJ (mednarodna asociacija časopisnih založnikov v Bruslju), Fonds européen pour la liberte d'expressions in ICFJ Clearinghouse.

Nekateri izobraženci so ohranili nevtralno držo, čeprav so bila njihova mnenja bolj v prid Nežmahu. Glavico na žebljico pa je zagotovo zadel Jaša L. Zlobec (nekdaj odgovorni urednik šestkrat zaplenjene Tribune in nekdanji podpredsednik LDS), ki med drugim pravi, smo pred letom 1990 bičali oblast in zahtevali svobodo govora, spoštovanje človekovih pravic. »Sodišča so nas obsojala, novinarji so se zgražali nad nami, vsi pa so vedeli, kdo ima prav.« Zlobec tudi poudarja, da se je zapletlo z nastopom večstrankarske demokracije. »Vsakdo lahko napiše, kar se mu zljubi. Uredniki si ne upajo vreči v koš še tako zmerjaškega in vulgarnega pisma bralcev, ker bi si ne pustili očitati cenzorstva. Sodniki pa si tako prav po pilatovsko umivajo roke.« Vendar Zlobec hkrati dodaja: »Po drugi strani pa se oblastniki /.../ vedejo bolj samopašno kot partijski aparatčiki v osemdesetih letih. Mi smo predstavniki slovenske države, državo pa je treba spoštovati, sicer bo šlo vse k hudiču. Zadnja obsodba Bernarda Nežmaha je v vsakem pogledu slaba zgodba.« (L. Zlobec, 1996: 10-11).

Kot je ugotovil Zlobec (in za tem mnenjem stojim tudi sama), dr. Rupel z obsodbo ni dobil velikega zadoščenja. Javno se je izpostavil in tako so se lahko tudi tisti Slovenci, ki članka niso prebrali, namuznili, ko so Nežmahov Pamflet znova in znova prebirali na straneh časopisja. Tovrstne sodne odločitve pa imajo za novinarja lahko tudi negativne posledice, da začne pri sebi uvajati samocenzuro. »Vprašajte se, kako bi vi napisali novinarski tekst, če bi vam nad glavo kot Damoklejev meč visel edini ženski zapor v Sloveniji, zapor na Igu?« (Pesek, 1996:). Tako se je spraševala Rosvita Pesek, ki so jo na okrajnem sodišču obsodili na dva meseca pogojne kazni, ker je škodovala časti in dobremu imenu Dimitrija Kovačiča (afera HIT).

»Zame najbolj neugodno tolmačenje sodbe/.../je bilo v besedah, da se sodba izreka kot generalna in specialna prevencija, torej kot opomin ne le meni, ampak tudi drugim novinarjem, naj bodo pri svojem delu »previdnejši« in naj ne razmišljajo kritično o ljudeh, ki jim sodni mlini še niso prišli do živega, temveč naj najprej počakajo na sodni epilog.« (Pesek, 1996).

Obsodba Nežmaha je »prestrašila« tudi Marcela Štefančiča, ki je ob tožbi ljubljanskega župana zapisal:

Kaj naj zdaj? Naj 24 ur na dan zaklepam vrata? Naj se izogibam policijskim patroljam? Naj si v vsakem slovenskem kraju najamem stand-by odvetnika, za vsak primer, /.../, če me bo hotel kak politik s ceste kar direkt zvleči na sodišče in me tožiti zaradi klevetanja filma, za katerega je pred šestindvajsetimi leti napisal scenarij, a ga je potem v mestu, katerega župan je zdaj, videlo le 1.952 gledalcev?» (Štefančič, 1996: 12).

Profesorica Manca Košir pa je glede procesa Rupel vs. Nežmah celo priredila vrsto seminarjev, s katerimi je želela poudariti, da je bilo Nežmahovo pisanje etično vprašljivo, ni pa kršilo kazenskega zakonika.

4. TRIJE VIDIKI PRESOJE

Ko ugotovimo, da gre pri pisanju in pojavljanju neke besed v kontekstu za razžalitev, jo lahko obravnavamo s treh vidikov:

- a.) z jezikovnostilnega**
- b.) s pravnega**
- c.) z etičnega**

4. 1. ETIČNI VIDIK

Pri novinarskem sporočanju in pisanju je vedno prisoten etični vidik. »Za vsako odločitev, ki je s pravnega vidika dopustna, še ne moremo reči, da je tudi etično sprejemljiva,« meni v članku Svoboda od, svoboda za Melita Poler. V istem članku navaja, da trditev Mladininega novinarja (Bernarda Nežmaha, ki v enem izmed svojih člankov govori o discipliniranju novinarjev¹³) ni utemeljena, temveč gre za zavajajoč senzacionalizem. Z Norci na prostem naj bi bila tako kršena primarna novinarska odgovornost – spoštovanje naslovnikovega dostojanstva. Etika je 'neločljiva od novinarstva' (Blesey and Chadwick v Košir in Poler, 1996: 14), kar lahko utemeljimo tudi z dejstvom, da lahko velik del novinarske prakse lahko opišemo in analiziramo s koncepti, ki so po svojem bistvu etični: svoboda, objektivnost, resnica, poštenost, zasebnost (Košir in Poler, 1996: 14). Če novinarski poklic potemtakem usmerja odnos do ljudi, in jih nagovarja kot osebe, lahko poudarimo etiko Immanuela Kanta, ki govori o spoštovanju oseb.

¹³ »Še ne pravnomočna obsodba Bernarda Nežmaha, da je pred dobrim letom dni v članku Norci na prostem razžalil Dimitrija Rupla, v predzadnji številki Mladine (4. junija 1996) odmeva kot »ne nepomemben, posamezen primer, pač pa napoved, če ne že kar kulminacija novega, 'demokratskega', s sodnimi odločitvami podprtega vala represije v Sloveniji.« Ta drzna trditev Mladininega novinarja sodi v okvir nosilne teme, posvečene »discipliniranju novinarjev«, katerega žrtev naj bi bil prav Mladinin publicist Nežmah.« (Poler, 1996: 10).

Osebe spoštujemo zaradi njihovega dostojanstva. Nekoga ne spoštujemo zato, ker bi ustrežal zunanjim standardom, ki smo jih postavili za vredne posameznike. Ne spoštujemo ga zato, ker je njegova navzočnost v svetu za nas posebej prijetna, in tudi ne zato, ker prispeva k uresničitvi določenih načrtov, ki se nam zdijo posebej pomembni. Spoštujemo ga preprosto zato, ker je 'cilj sam na sebi', zaradi njegove enkratnosti in neprimerljive vrednosti. (Košir in Poler, 1996: 15).

Tako naj bi človek kot oseba predstavljal najvišje dobro, za katero si prizadevajo etično naravnani novinarji. (glej Poler Kovačič, 2002).

O novinarski etiki poučuje (bolje sicer starejši kot novejši iz leta 2002) Kodeks novinarjev republike Slovenije, ki v svojem 1.členu pravi, da je »novinarjeva temeljna obveznost resnično in neponarejeno obveščanje javnosti,« v 8.členu pa pravi, da »novinar varuje človekovo osebnost in njegovo intimo pred neupravičenim in senzacionalističnem razkrivanjem v javnosti.« V 9. členu pa prepoveduje »objavljanje neosnovanih tožb, napadov, laži, razžalitev in kletev.« (Kodeks novinarjev RS, 1996: 84-87). Nov kodeks, ki je bil sprejet leta 2002 v Izoli, pa v 2. Členu nalaga, da:

./.../novinar mora pri objavljanju informacij, ki vsebujejo hude obtožbe, poskušati hkrati pridobiti odziv tistih, ki jih informacije zadevajo. (<http://novinar.com/dokumenti/kodeks.php>)

V 20.členu pa nalaga:

Novinar spoštuje pravico posameznika do zasebnosti in se izogiba senzacionalističnemu in neupravičenemu razkrivanju njegove zasebnosti. Poseg v posameznikovo zasebnost je dovoljen le, če za to obstaja javni interes. Pri poročanju o javnih osebnostih in tistih, ki želijo dobiti moč in vpliv ter vzbujati pozornost, je pravica javnosti do obveščenosti širša. (<http://novinar.com/dokumenti/kodeks.php>).

V vseh etičnih kodeksih, na katere se lahko oprejo vsi, ki delajo v tisku, področje etike opredeljujejo takorekoč podobne smernice.

Vsi kodeksi se po navedbah Press Law and Practice ravnaajo po sledečih pravilih, ki jih navaja Marjan Sedmak (Sedmak, 1996: 56,57 - med 11 pravili navajam štiri, ki so pomembnejša za nalogo).

1. Častno in pošteno ravnanje; dolžnost časnikarja, da si še pred objavo pridobi poglede vsakogar, ki je predmet kakršnegakoli kritičnega poročanja; časnikarjeva dolžnost, da popravlja stvarne napake; njegovo dolžnost, da ne ponareja slik ali jih uporablja na zavajajoč način;

2. dolžnost časnikarja, da ponudi priložnost za odgovor na kritično mnenje kot tudi na kritično stvarno poročanje;

4. spoštovanje zasebnosti;

9. splošna merila dostojnosti in okusa;

Tako naj bi prav etika varovala javnost pred žalitvami. Etika žalitev ne dovoljuje (glej Poler Kovačič, 2002). Na področju varstva tistih vrednost, do katerih pravo ne seže ali pa jih ne more regulirati in ne varuje, naj bi posamezniku zagotovila varstvo moralna varnost (Ivanjko v Poler Kovačič, 1996). Tako, navaja Ivanjko, naj bi moralna varnost zagotavljala pravico do duševnega miru, pravico do življenja brez strahu pred posegi drugih v človekovo notranje življenje, občutek, da bo naše človeško dostojanstvo vedno spoštovano, da nas drugi sprejemajo kot sebi enake, da nas nihče ne bo izkoristil za doseg svojih ciljev in podobno. Ivanjko tudi pravi, da so za oblikovanje sistema moralne varnosti poklicani predvsem tisti, ki »s svojim ravnanjem in poklicnim delom delujejo v medčloveških odnosih in se srečujejo s človekom.« (glej Ivanjko v Poler Kovačič, 1996). Melita Poler Kovačič pa poudarja, da z moralno varnostjo stopamo na področje etike. »Etika je diskurz o normah, ki so temelj moralne izbire, in o legitimnosti teh norm v dani situaciji.« (Hamelink v Poler Kovačič, 2002: 91). Tako lahko, kot navaja Polerjeva, etiko opredelimo kot »univerzalni temelj morale, mišljenja in ravnanja, okvir našega presojanja, kako ravnati prav« (Poler, 1997:16).

Pri novinarjevem delu je treba ločiti zunanjo in notranjo svobodo oziroma svobodo množičnih občil in novinarsko svobodo (Poler, 1997: 81). Prva tako, kot navaja Polerjeva, zadeva odnose med množičnimi občili in finančno oziroma politično elito, druga pa odnose med novinarji, ki delajo za določen medij, in uredniki ter izvršilno oblastjo tega občila. Pravica do svobode izražanja pa ni absolutna pravica, ampak je omejena z drugimi človekovimi pravicami. Kot ugotavlja Mcquail (Mcquail v Poler, 1997: 87), omejitve izhajajo iz zasebnih interesov drugih ljudi ali pa iz skupnega dobrega. Te omejitve so zakonsko določene. Ustava Republike Slovenije v svojem 39. členu opredeljuje svobodo izražanja:

Zagotovljena je svoboda izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja. Vsakdo lahko svobodno izbira, sprejema in širi vesti in mnenja. Vsakdo ima pravico dobiti informacijo javnega značaja, za katero ima v zakonu utemeljen pravni interes, razen v primerih, ki jih določa zakon. (<http://www.us-rs.si/si/basisfr.html>).

Tako tudi nov zakon o medijih iz leta 2001 v 6.členu ob svobodi obveščanja izpostavlja, da dejavnost medijev temelji na »nedotakljivosti in varstvu človekove osebnosti in dostojanstva.« (Poler Kovačič, 2002: 95).

Tako Polerjeva pravi, da je v ustavno pravico do svobode izražanja vključena pravica do obveščanja, ki obsega pravico obveščati in pravico biti obveščen. Obveščanje pa vsebuje pravico do svobode obveščanja obveščevalca in obenem tudi njegove dolžnosti (Poler, 1997: 88). Polerjeva ločuje *svobodo od* in *svobodo za*. Prva svoboda je negativna svoboda in pomeni odvisnost od nekoga, na primer od urednika, druga pa je pozitivna in je novinarjeva svobodna odločitev, kot odgovornost do nekoga (Poler, 1997: 91). In prav v luči obeh svobod opisuje dejanje novinarja Bernarda Nežmaha. »Četudi sodišče Nežmaha ne bi obsodilo, ne moremo mimo dejstva, da obstajajo načini neetičnega ravnanja, s katerimi ne kršimo zakona /.../ Z vidika univerzalne etike kot temelja, ki je nad vsako znanostjo, pa tudi aplikativne (novinarske) etike oziroma javne besede, je Nežmah storil prav to, kar mu očita pravna sodba: razžalil je dostojanstvo osebe.« (Poler, 1996: 10). V istem članku Polerjeva demantira Nežmahove izjave, s katerimi se je branil na sodišču. Pravi, da dejstvo, da razžalitev ni bila storjena v novinarskem temveč v publicističnem žanru, ni merodajno. »Neglede na to, ali besedilo sodi v novinarski ali publicistični diskurz, ostaja zavezano etiki javne besede, ki je širši pojem od novinarske etike.« Poudarja pa tudi, da se publicist, ki uporabi določeno besedo, ne more sklicevati na SSKJ in na to, s kakšnim kvalifikatorjem je beseda opredeljena. »Glede na to, da je njegovo besedilo objavljeno v množičnem mediju, njegova komunikacija kljub osebni naravnosti in izražanju lastnega mnenja ni zasebna, ampak javna.« (Poler, 1996: 10). Prav tako Melita Poler meni, da mora avtor besedila osebno odgovornost za posledice svojih odločitev sprejeti tisti trenutek, ko uporabi svojo svobodo. »Novinarji radi poudarjajo predvsem negativno svobodo, ki je neodvisnost od nekoga /.../. Pomembno pa je, da novinar sprejme tudi pozitivno svobodo, kot svobodo za.«

Na tem mestu bi rada poudarila tudi kritiko Marka Crnkoviča, ki že v svojem naslovu članka pravi, naj si novinarji svobodo tiska zaslužijo. Crnkovič meni, da si je novinar Nežmah v spornem članku zadal nalogo, da sesuje Rupla. »Zlasti to ni moglo uiti Nežmahu, ki si je zadal nalogo – vsaj v času Ruplovega dvojnega funkcionarstva – da ga bo iz tedna v teden sesuval.« (Crnkovič, 1996: 8). Tudi Crnkovič tako kot Polerjeva zavrača nekatere Nežmahove izjave. Ko Nežmah trdi, da gre pri pisanju za vrednostno sodbo, Crnkovič pravi: »Njegova trditev, da gre za vrednostno sodbo, ne pa za žalitev, je bodisi popolna neumnost ali pa nesramna demagogija. Od kod mu ta ideja, da vrednostna sodba ne more biti hkrati tudi žalitev?!« (Crnkovič:1996, 8). Crnkovič tudi navaja, da je »nekatero temeljne dileme novinarske etike in svobode tiska /.../ mogoče razložiti in celo razrešiti brez velikih patetičnih besed o demokratičnih idealih: za to včasih že zadošča presoja s pomočjo kriterijev najobičajnejše medčloveške sposobnosti, da ne rečem manir.« Hkrati Crnkovič kritizira Nežmahove besede, saj meni, da ne gre za svobodo, ne za nedotakljivost politikov, pač pa za zmerjanje. »To ni vprašanje nedotakljivosti politikov. Gre za preprosto dejstvo, da ima zmerjanje z razlogom ali brez v slovenskih medijih domovinsko pravico – in kateri v tem bolj prednjači kakor prav Mladina?« (Crnkovič, 1996: 8).

Nadalje Crnkovič v članku poudarja, da je »nekatero temeljne dileme in novinarske etike in svobode tiska, /.../, je mogoče razložiti in celo razrešiti brez velikih patetičnih besed o demokratičnih idealih: za to včasih zadošča presoja s pomočjo kriterijev najobičajnejše medčloveške sposobnosti, da ne rečem manir.« (Crnkovič, 1996: 8,9).

4. 2. PRAVNI VIDIK

Novinarsko besedilo se na določenih točkah srečuje s pravnim sistemom, predvsem tam, kjer ni jasno določena meja med tem, kaj določeni osebi in piscu besedila pomeni žaljiv izraz. Če namreč vemo, da določenih besed, ki so slovarsko opredeljene s kvalifikatorji, ki apriori izražajo žaljivost, novinar ne sme (ker mu bodisi vleva kodeks ali drugi dokumenti in členi) uporabljati, pa je vendarle jasno, da jasne definicije o tem, kaj je žaljivka v novinarskem pisanju, ni. Če vzamemo za primer sveže dogajanje na sodišču, ki zadeva sodbo med nekdanjim TV voditeljem

Jonasom Žnidaršičem in novinarjem Bojanom Požarjem, prav tako zaradi razžalitve. Različne kulture tudi različno pojmujejo meje med žaljivko in šalo.

4. 2. 1. Šala ni žaljivka

Pa pogledjmo, kaj v po SSKJ pomenita besedi šala in kaj žaljivka. Šala je po slovarju neresen, smešen ali zabaven dogodek, lahko tudi kratka, šaljiva zgodbica. Žaljivko pa slovar opisuje le kot žaljivo besedo, pri tem pa ne izpostavlja nobenega primera (SSKJ, 1997: 1344 in 1695). Mogoče bi bilo bolje, če bi se Nežmah namesto na vrednostno sodbo skliceval na šalo. Zdi se, da je ta po različnih kulturah različno razumljena in v veliki meri odvisna od kulture naroda. Najtežje je vzpostaviti mejo med šalo in žaljivko, v iskanju literature namreč nisem zasledila nikakršnega dopisa, ki bi potegnil ostro mejo med obema in s tem ponudil upravičeno priložnost in pravico nekoga, da lahko pisca toži ali se počuti upravičeno užaljenega. Tako je Bernard Nežmah sodnika v primeru Nežmah vs. Rupel javno pozval, naj vendarle objavi seznam besed, ki bi pomenile žalitev oseb, na katere se nanašajo. Če si pobliže ogledamo nekatere oddaje, predvsem licenčne, na primer Najšibkejši člen (The Weakest Link), lahko vidimo, da je voditeljica v Veliki Britaniji Anne Robinson precej žaljiva do igralcev, lahko bi rekli tudi sarkastična. Nekatere oddaje, posebej še italijanske zabavne oddaje se na (predvsem za slovenski okus) žaljiv način lotijo predsednika in vlade. Pri nas je na primer slovenska voditeljica Najšibkejšega člana precej bolj groba.

Tako kot marsikje po svetu je tudi v Sloveniji je praksa, da imajo večje medijske hiše svojega odvetnika za primer tožb. O Veliki Britaniji je spregovoril Glenn del Medico, ki je direktor pravnosvetovalne službe BBC o žalitvah in zaščiti virov¹⁴. O tem, kje je meja med šalo in žaljivko, je ponazoril s primerom: »Gre na primer za prispevek o oddaji Top Gear. To je oddaja o avtomobilizmu, pri kateri bi težko potegnili natančno črto med resnim komentarjem in šalo. Moja naloga je ugotoviti, ali lahko izgubi sodni spor zaradi kake domnevne žalitve.« (Medico, 1996:). Tako opisuje primer oddaje, v kateri so ocenjevali avtomobil. Oddaja je potekala nekako takole: Avto je ob zvokih country glasbe zapeljal med krave, voznik pa je ob izstopu opisal avtomobil in

¹⁴ Glenn del Medico je bil leta 1996 vodja pravne službe BBC, pod katerim je delovalo 60 odvetnikov in pet »night readerjev«, nočnih bralcev, ki preverjajo novinarske tekste pred tiskom.

dodal: Qne vem, kaj si mislite vi, gledalci, toda to je gotovo najbolj neumen avto, ki sem ga videl kdajkoli v svojem življenju. Vprašajmo torej konstruktorja, kaj ga je navedlo, da je kupil takšen avtomobil.« Ob tem se je kamera ustavila ob majhnem otroku, ki je le nerazumljivo govoril. Glenn del Medico je povedal, da bo oddaja zagotovo na soporedu, kljub temu, da je uničujoča in bo zmanjšala prodajo avtomobila v Veliki Britaniji. »Ne verjamem, da nas bo Suzuki tožil zaradi te oddaje, in prepričan sem, da bi tem primeru spor dobil.« O smešenju britanskih politikov na podoben način pa je povedal: »Če pri smešenju pretiravate, vas ne more nihče obsoditi. Žalitve morajo biti verjetne, za javne osebnosti pa razen tega veljajo precej široka pravila. Svojemu sosedu ne morete nekaznovano reči, da je vol, če pa boste Majorju nataknili rogove, tako kot je to storil Economist, se vam ne bo zgodilo nič.« (Mekina, 1996: 22-23).

4. 2. 2. Tožbe zaradi razžalitev

V Sloveniji smo v zadnjem desetletju (od osamosvojitve) priča številnim tožbam proti novinarjem zaradi razžalitev. Od leta 1991 do maja 1996 je bilo samo na ljubljanskem okrožnem tožilstvu vloženi 189 tožb proti 208 novinarjem, od tega skoraj 17 odstotkov zaradi razžalitve (Korošec, 2002: 7), praksa pa je, da je večina sodb oprostilnih. Če pogledamo podatek iz leta 1998, so bili na Okrožnem sodišču v Ljubljani pravnomočno obsojeni štirje novinarji, ki so jim prisodili denarne kazni, leta 1999 pa en novinar (Vipotnik, 2000).

Simona Kralj Zatler navaja, da v Sloveniji tisti, ki menijo, da je bila njihova čast in dobro ime prizadeta v katerem izmed medijev, še vedno iščejo zadoščenje predvsem v kazenskih postopkih, redkeje se zatekajo k civilnim tožbam. Za Slovenijo je bilo takoj po osamosvojitvi značilno, da so se ljudje zatekali k tožbam zaradi kaznivih dejanj zoper čast in dobro ime, v zadnjem času pa število le – teh upada. Simona Kralj Zatler kot razlog navaja tudi to, da so sodbe za novinarje večinoma oprostilne (Kralj Zatler, 2002: 47)¹⁵.

¹⁵ Med 53 kazenskimi tiskovnimi zadevami, ki jih je Okrožno sodišče v Murski Soboti obravnavalo ode leta 1995 do 1999, je izrečen le en sodni opomin in med 61 tiskovnimi tožbami, ki jih je leta 1999 reševalo ljubljansko Okrožno sodišče, sta bili izrečeni le dve obsodilni sodbi (pravnomočni), 15 oprostilnih in dve zavrnili (Kralj Zatler, 2002: 47).

Vzrok za oprostilne sodbe pri kaznivih dejanjih zoper čast in dobro ime bi lahko iskali v treh smereh. Kot navaja Tomo Korošec, vse vrste tako oprostilnih kot obsodilnih sodb izkazujejo zadrege pri prepoznavanju jezikoslovnih pojavov v obravnavanih publicističnih besedilih.

»To se da razumeti, saj je velik naval tožb zaradi razžalitev zatekel sodne senate brez dobrih izlušenj za presojanje pojavov s področja jezika. Glede na to kažejo sodne odločitve veliko poljubnost (...), mestoma pa se ponuja celo sklepanje, da se je pred presojjo vrinil strah pred očitki, da sodstvo zatira svobodo izražanja.« (Korošec, 2002: 7,8).

Prav to je tudi drugi razlog – svoboda izražanja. K njej se je zatekel v svoji obrambi tako Bernard Nežmah kot tudi številni novinarski kolegi, ki so Nežmaha podprli. Za primer novinarka Dnevnika Miča Vipotnik v članku Kazni, ki hromijo ustvarjalnost, navaja izjavo novinarja Vinka Vasleta (ki se je moral do leta 2000 osemindesetkrat zagovarjati pred sodiščem, v 37 primerih je bil oproščen), da pogojna kazen pri mladem novinarju zagotovo povzroči samocenzuro.

4. 2. 3. Kazenski zakonik

Slovenski kazenski zakon kaznuje javno žalitev v sredstvih javnega obveščanja z denarno kaznijo ali z zaporom do šestih mesecev (zanimivo je, da je še pred šestimi leti 1997 veljala zaporna kazen treh mesecev). V 18. poglavju slovenskega Kazenskega zakonika 169. člen (razžalitev – kazniva dejanja zoper čast in dobro ime) namreč v 2. členu še navaja, da denarna ali zaporna kazen velja, če je dejanje razžalitve storjeno s tiskom, po radiu, televiziji ali z drugim sredstvom javnega obveščanja ali pa na javnem shodu. V 3. členu pa, da se »ne kaznuje, kdor se o kom žaljivo izrazi v znanstvenem, književnem ali umetniškem delu, v resni kritiki, pri izvrševanju uradne dolžnosti, časnikarskega poklica, politične ali druge družbene dejavnosti, pri obrambi kakšne pravice ali pri varstvu upravičenih koristi, če se iz načina izražanja ali drugih okoliščin vidi, da tega ni storil z namenom zaničevanja.« (Požar, 1997: 93).

Prav tu se razhaja pravo in stilistika, saj žalitev ni natančno definirana, Tomo Korošec pa tudi poudarja, da je »pravni in stilistični problem med žaljivim izražanjem in namenom zaničevanja, se pravi, izraz v besedilu je lahko žaljiv, vendar ni kazniv, če ni izrečen z namenom zaničevanja.«

(Korošec, 2002: 7). Tako v teoriji kot v praksi se kaže problem, kaj sodi v okvir namena zaničevanja. Mitja Deisinger pravi, da je Vrhovno sodišče v eni od sodb sprejelo razlago, kakšni naj bi bili zakonski pogoji, način izražanja in druge okoliščine, iz katerih se lahko sklepa, da storilec razžalitve ne stori z namenom zaničevanja. V primeru, ko novinar razžali drugega z objavo v tisku, je treba presoditi njegovo dejanje predvsem iz dveh zornih kotov: ocena objektivnih okoliščin temelji na presoji, ali je žalitev oziroma žaljivo besedilo obsegalo pretežni del objavljenega članka, subjektivni odnos novinarja pa ocenjuje po tem, ali je članek objavil izključno zato, da bi oškodovanca razžalil, ali pa ga je pri objavi vodili izključen interes informiranja javnosti (sodba Vrhovnega sodišča RS z dne 15. 12. 1993, opr. št.I Ips 227/93 v Deisinger, 1997: 1198)

4. 2. 4. Pravice razžaljenca

Tomo Korošec navaja, da gre pri razžaljencu (z vidika rabe jezikovnih sredstev) za tri stopnje njegovega ravnanja: njegova duševna podstat, ki sprejme besedilo, v katerem je prvina s funkcijskim potencialom razžalitve. Iz tega izhaja njegovo spoznanje, da prvina iz besedila ni v skladu z njegovo predstavo o sebi, oziroma o kateri želi, da ve o njej javnost. In tretjič, ne gre za vidik resničnosti, kaj se razžaljencu pripisuje kot dejstvo, pač pa za vrednost jezikovnega sredstva (Korošec, 2002: 13).

Pri razžaljencu je bistvenega pomena (v tiskovnih zadevah) pravica do osebnega dostojanstva, ki jo opredeljuje 34.člen Ustave RS. V Ustavi in drugih mednarodnih dokumentih so kot ravnanja, ki ogrožajo človekovo dostojanstvo med drugim omenjena: mučenje, genocid, poniževanje, odvzem pravic, krute kazni, itd. Posebej pa se človekovo dostojanstvo varuje z varovanjem njegove časti in ugleda (Šinkovec, 1997: 1160)

Vendar določen krog oseb po Šinkovcu ne uživa vseh varstev, to pa so predvsem osebe, ki imajo določen zgodovinski pomen. Mednje sodijo ljudi, ki izstopajo iz povprečnega kroga soljudi glede na rojstvo, položaj v javnem življenju, umetniki, športniki, državniki in politiki. Tako je Evropsko sodišče za človekove pravice razvilo nekatera merila in načela presoje, ki jih morajo

upoštevati tudi nacionalna sodišča pri reševanju sodnih primerov, ki se nanašajo na vprašanje svobode izražanja in informiranja. Mednje sodita tudi načeli, ki pravita, da »mediji uživajo večjo svobodo pri komentiranju in poročanju o stvareh političnega ali drugega javnega življenja« in da se politiki ter zasebniki razlikujejo, saj so meje sprejemljive kritike širše, kadar se kritika tiče političnih oseb in vlade kot pa kadar se kritika nanaša na posamezne zasebnike (glej Zatler, 2000).

Šinkovec pa poudarja, da tako imenovane zgodovinske osebe ne izgubljajo vsega varstva, varovana mora biti njihova intimna sfera, pa tudi mediji morajo presoditi, ali je takšno osebo nujno razgaljati zaradi varstva utemeljenega javnega interesa ali pa gre le za željo po senzaciji. Tu se pojavi konflikt, pri katerem mora sodišče odločiti, ali gre za nedopusten poseg v zasebno sfero prizadetega ali gre za dopusten boj mnenj, ki naj privede do oblikovanja javnega mnenja. Po Šinkovcu se na tej točki srečamo s teorijo o sorazmernosti¹⁶, ki tehta poseg v bistvo pravice in utemeljenost informiranja javnosti (Šinkovec, 1997: 1161).

Takratni okrožni sodnik Milan Štrukelj pravi, da je »sodišče prepričano, da je meja prizadetosti širše postavljena v primeru, ko gre za javnega delavca oziroma politika in da ni mogoče govoriti o žaljivosti kritike, če ta to res ni v primeru, ko kritika temelji na dejstvih ter jo je storilec navedel v dobri veri in brez namena zaničevanja. Ne glede na to, ali gre za novinarski ali publicistični način pisanja, ostaja pisec zavezan splošno priznani novinarski, pa tudi etiki javne besede. V obravnavanem primeru inkriminiran tekst, predvsem pa uporabljeni izrazi, ki so prizadeli zasebnega tožilca, ne nudijo takšnega zaključka in krepko presegajo meje še sprejemljive kritike. V konkretnem primeru je tako razžalitev podana v objektivnem in subjektivnem smislu, ne glede na to, da je bil sporni tekst objavljen v rubriki, kjer je sicer ostra in zajedljiva kritika običajna. Svoboda tiska je bila in je še vedno omejena z osebnostnimi

¹⁶ Teorija sorazmernosti uveljavlja tehtanje interesov, ki so v konfliktu, pri tem pa se upoštevajo naslednji pogoji: da je cilj, h kateremu se teži, legitimen, stvarno upravičen, da so uporabljena sredstva pravno dopustna, da so izbrana sredstva za doseg cilja primerna, uporabna in mogoča, da so v poštev prihajajoča sredstva za doseg cilja potrebna in da niso zunaj vsakega razumnega razmerja do politične in družbene vrednosti cilja oziroma da mora biti vzpostavljeno proporcionalno razmerje med prizadeto ustavno pravico posameznika, ki jo povzroča uporaba sredstva, in med ustrezno koristjo, ki jo pridobimo z uporabo sredstva, v prid skupnosti (Šinkovec, 1997: 1162)

pravici, kakršna je pravica do časti in dobrega imena...« (izvleček sodbe okrožnega sodnika Milana Štruklja v Mladini iz 1.7. 1996, str.13).

Kljub temu Ivan Urbančič meni, da so politiki najbolj izpostavljeni funkcionarji in se morajo zato zavestno odpovedati politični in sodni represiji nad novinarji, ki bi morebiti "neprijetno" pisali o njih. »Kratkomalo ni mogoče prepovedati posmeha, sarkazma, karikature, pamfleta kot oblik politične kritike in sestavine današnjih javnih komunikacijskih medijev in liberalnega novinarstva.« (Urbančič, 1996:). Tudi Marcel Štefančič pravi:

Za Rupla niso volili vsi. V tem je štos demokracije, a ne. Zakaj bi ga bilo potem treba ščititi pred tistimi, ki zanj niso volili? Hudiča, naj ga sodišče zaščiti pred tistimi, ki so zanj volili, ja, pred njegovimi volilci, ki bodo zdaj morda več kot zardeli ob spoznanju, da se s silo spravlja nad ljudi, ki zanj niso volili.« Štefančič se tudi sprašuje, »zakaj bi mu (Ruplu) morala potem orgazmično kimati« cela Slovenija. »Zakaj bi ga morala videti le v lepi luči? In zakaj bi ga morala brezpogojno ljubiti? (Štefančič, 1996: 12).

Prav tako eno izmed načel poudarja, da je »potrebno skrbno razlikovanje med informacijami in mnenji; med dejstvi in vrednostnimi sodbami. Dejstva morajo biti podkrepljena z dokazi, obtoženi pa ni dolžan dokazovati resničnosti izjav, ki so vrednostne sodbe niti jih ni mogoče dokazati. Prav tako avtor ni dolžan dokazati izjav, ki izražajo njegovo mnenje ali trditev, ki temeljijo na govoricah ali izjavah drugih.« (glej Zatler, 2000).

4. 2. 5. Pravice publicista

Svobodo tiska in javne besede obravnavajo številni mednarodni dokumenti. Naj za začetek omenim splošno deklaracijo o človekovih pravicah, sprejeto v OZN 10.decembra 1948, mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, (OZN, 16.decembra 1966). Najbolj znana je Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Ur.l. R, št.33/94, Mednarodne pogodbe št. 7/97). 10. člen namreč opredeljuje pravico do svobodnega izražanja. Kot poudarja Mitja Deisinger, ta pravica obsega svobodo mišljenja ter sprejemanja in sporočanja obvestil in idej brez vmešavanja javne oblasti in ne glede na meje. (Deisinger, 1997: 1200). Poleg svoboščin pa vključuje tudi dolžnosti in odgovornosti (po 2.odstavku 10.člena konvencije)

Tu se lahko ustavimo pri pravicah, ki jih imajo novinarji v primeru pri varstvu časti in dobrega imena. Najprej je v 39.členu Ustave RS zapisana pravica do svobode izražanja, ki opredeljuje komunikacijske svoboščine : svobodo izražanja in misli, svobodo govora, svobodo tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja v množičnih občilih. Omejitve te svobode pa so opredeljene v 15.členu Ustave, s tretjim odstavkom, ki pravi, da »človekove pravice in svoboščine so omejene samo s pravicami drugih v primerih, ki jih določa Ustava.« Ustava v 35.členu izrecno varuje pravico zasebnosti in osebnostnih pravic in v 38.členu varstvo osebnih podatkov (Šinkovec, 1998: 1261). Šinkovec pa navaja, da varstva svobode tiska ne morejo uživati tisti, katerih namen je zgolj žalitev neke osebe, lažno prikazovanje dejstev, na podlagi neproučenega dejanskega stanja uveljavljati negativno mnenje oziroma vrednostno sodbo o drugem (Šinkovec, 1997: 1162).

Zaradi ravnanja medijev lahko pride do materialne ali nematerialne škode. Strohsack ločuje v zvezi z nematerialno škodo, torej v zvezi z duševnimi bolečinami zaradi razžalitve dobrega imena in časti formalno razžalitev, psovke, izraze omalovaževanja, žaljive vrednostne sodbe ipd. (Strohsack v Šinkovec, 1995: 305). In dodaja, da se za razžalitev ne zahteva namen, zadostuje že zavest, da je dejanje objektivno žaljivo ali sposobno, da žali čast in dobro ime, pa tudi volja storilca, da stori to dejanje. Šinkovec navaja, da pri nas na tem področju še ni veliko sodne prakse, zato se pri ugotavljanju krivde ali nedolžnosti o omenjenih sodbah opira na nemško sodno pravo, ki pri presojah upošteva ravnanje oškodovanca – katera sfera je bila prizadeta, pri čemer ima intimna sfera naravo absolutne pravice (Šinkovec, 1995: 305). Na strani kršilca se še upošteva teža kršitve in morebitno ravnanje prizadetega, ki je povzročilo napad. Odločujoč je tudi motiv in namen posega, oblikovanje in vplivanje na javno mnenje pa nima absolutne prednosti.

4. 3. INDIC NAMENA ZANIČEVANJA

Tomo Korošec navaja, da je pri obravnavanem spornem tekstu treba določiti indic namena zaničevanja. Ali gre pri določenem tekstu sklepati, da so jezikovna sredstva v poročevalskih in publicističnih besedilih prepoznana kot razžalitev in okoliščine, ki zaradi tega nastopijo v družbenih dejavnostih.

Obravnavana izhodišča za jezikovnostilno razčlenbo jezikovni sredstev pa so, kot navaja Tomo Korošec v publicističnih besedilih pravni indic za dokazovanje namena zaničevanja.

Iz tabele je razvidno, da stilistična analiza primera Nežmah – Rupel pokaže naslednje: nekatere besede so žaljive same po sebi in je zato indic nesporen (tabela 1-4) oziroma so žaljive ob neupoštevanju sporočanjskih okoliščin (5-6 skupina v tabeli). Tri obravnavane besede (blaznost, demenca in shizofrenija) pa sodijo med strokovne izraze, so medicinski termini iz diagnostike duševnih bolezni. Tako trditev o demenci, shizofreniji ali blaznosti postavi le diagnostik, ko ugotavlja realno stanje pacienta. Edino takrat so besede nevtralne, druge rabe pa imajo prizvok slabšalnosti (Kalin Golob v Korošec, 2002: 33). Sama bi podala tudi indic namena pod številko sedem (glej tabelo), kjer se indic zastira z napačnim razumevanjem stroke in gre za preneseni pomen medicinskih izrazov iz diagnostike duševnih bolezni (glej tabelo 4.1.)

4. 4. TABELA: PRAVNI INDIC ZA DOKAZOVANJE NAMENA ZANIČEVANJA

Indic namena	Stil: Stopnja zaznamovanosti jezikovnega sredstva	Okoliščine
1.-3. Indic je nesporen	<p>Po definiciji zaničljivi leksemi (vulgarizmi, zmerljivke in prostaški izrazi): <i>kubir, pezde, rit</i></p> <p>Nizke besede (slabšalne z enim od pomenov): <i>gnida, driska, gobec</i></p> <p>Slabšalne besede: <i>čvekati, gobezdati »govoriti«, pokveka »invalid«</i></p>	0
4. indic je sicer nesporen, obstaja pa tudi v izvenbesedilnih prvinah	<p>Ekspresivne besede, ki izražajo govorčev odklonilni odnos do izraženega samo v določenih zvezah: <i>XY se je pririnil v vodstvo stranke</i></p>	0
	<p>Zaničljivi vzdevki (samostojni ali ob imenu), s katerimi se zaničljivo</p>	

<p>5. – 6. Indic se lahko zastira z izrazi za enkratno rabo (hapaksi)</p>	<p>(zafrkljivo) namiguje na značajske ali telesne značilnosti osebe: <i>Peter Glažek, Pohotni Jaka, Tone Trdonja</i></p> <p>Besede hapaksi, ki ne označujejo obstoječega predmeta, so potencialno žaljive v določeni sporočanjski okoliščini: <i>šprunga</i></p>	<p>X</p>
<p>7. indic se zastira z napačnim razumevanjem stroke</p>	<p>Preneseni pomeni medicinskih izrazov iz diagnostike duševnih in telesnih bolezni: <i>debil(než), imbecil, idiot, psihopat, shizofrenik, paranoik</i></p>	<p>X</p>
<p>8. zastiranje z drugo vrednostjo manjšalnih leksemov</p>	<p>Manjšalnice v sobesedilnem nanašanju na prvine dejanskosti: <i>pilotek</i> (o odrasli osebi po poklicu pilotu)</p>	<p>X</p>
<p>9. kot 5, 6</p>	<p>Ekspresivna opisna poimenovanja, zasnovana na primerljivosti pomenov (metafora): <i>duševni maloposestnik</i></p>	<p>?</p>
	<p>Besedne igre in predelave</p>	

<p>10. – 11. velika zastrtost indica je sorazmerna z močjo njegovega zanikanja</p>	<p>osebnih imen in priimkov, v katerih lahko prizadete osebe razpoznajo sebe ali s seboj povezano okoliščino: pogumen mož = poguben mož; Rotar = Rovtar Ostra ironičnost, sarkazem, prilike, poosebitve ipd., tj. obrati, pri katerih se stopnja razpoznavnosti določene osebe ne dokazuje z nanašajnsko močjo besed, ampak z drugimi miselnimi postopki (paralelizmi, primerjavami, izključevanji itd.)</p>	<p>X</p>
--	---	----------

Vir: Korošec, Tomo (2002): Razžalitve v tiskanih medijih. Znanstvena knjižnica FDV, Ljubljana, str.; 16

4. 5. JEZIKOVNI VIDIK

Pri jezikovnem vidiku naloge gre za stil pisanja v določenem žanru. Tomo Korošec navaja, da besedo stil uporabljamo v vsakdanjem nenatančnem sporočanju v več pomenih in številnih ustaljenih zvezah (Korošec:1998, 7). Slovarska razlaga stila je sledeča: Stil je, kar je določeno z izborom in uporabo izraznih, oblikovnih sredstev v posameznem delu ali v več delih. Ali uporaba zlasti sintaktičnih jezikovnih sredstev in izrazov glede na normo (SSKJ: 1997, 1311). Korošec tu dodaja, da je »stil »nekaj«, to nekaj pa določa izbor sredstev, torej ni sama beseda /.../ampak /.../ načelo, kako so besede uporabljene /.../.« (Korošec:1998,7). Torej gre za to, kako bo nekdo v besedilu (pisanem ali ustno izraženem) podal svojo ugotovitev, kako bo uporabil besede. Monika Kalin Golob navaja, da dejstvo, da obstaja izbira, predpostavlja obstoj jezikovnih sredstev, ki so med seboj v bistvu enaka, vendar se razlikujejo v drugotnih značilnostih. (Kalin Golob v Korošec et al.: 2002, 31). Kalinova tudi pravi, da je pri jezikovnem stilu treba poudariti, da se razlikuje od ostalih po svoji posebni funkciji, ki je sporočanješka vloga.

Naloga temelji na ugotavljanju tistih jezikovnih sredstev (omejila se bom zgolj na sporni tekst Norci na prostem), ki imajo namen zaničevanja. V tem delu želim pokazati, da je Bernard Nežmah sicer uporabil sporna jezikovna sredstva in stil, ki so nedvomno imeli namen razžalitve in da je dana jezikovne sredstev oziroma izraze uporabil namerno, torej z namenom razžalitve nekdanjega župana. To bom prikazovala v prvem delu. V drugem delu pa želim pokazati, da so takšne jezikovne prvine oziroma stil znotraj nekaterih žanrov, oziroma znotraj nekaterih vej rabe jezika dovoljene in da jih ne gre jemati kot žaljivke.

Monika Kalin Golob navaja, da je vsako sporočanje rezultat namernega, k cilju usmerjenega izbora med sredstvi jezikovnega sestava. »Izbira med možnostmi je povezava z avtorjevim hotenjem in okoliščinami sporočanja /.../. Stilno učinkovanje pa je odvisno predvsem od /.../ naslovnikovega sporočila.« (Kalin Golob v Koršec: 2002, 31). Kako bo pisec nekaj sporočil je tako odvisno od tega, kakšna sredstva bo uporabil. Jezikovna stilistika govori o dveh o dveh možnostih stilnega učinkovanja o katerih govori jezikovna stilistika. Prva je posplošena ocena stilnega učinka, pri kateri gre zato ali sta ali nista tema in jezikovna izbira usklajeni, druga pa so

naslovnikove ocene, katere namere je le-ta pripisal tvorcu besedila (Sandig v Kalin Golob, 2002: 31). Ocene so široke, na enem polu je neekspresivna (strokovna) raba, na drugem pa ekspresivna (čustvena) raba.

V našem primeru so naslovniki besede prepoznali kot provocirajoče, prizadeta oseb (tožitelj, Rupel) pa kot žaljive.

4. 5. 1. Besedilne vrste in izbira besed

Besedilo Norci na prostem sodi v publicistično funkcijsko zvrst. Lahko ga uvrstimo k beletrističnim publicističnim besedilom, kamor pamflet poleg reportaže, satire in nekaterih drugih sodi. Korošec navaja, da je za ta besedila (še bol konkretno za pamflet) značilno, da avtor v njih svoje mnenje izraža prek sredstev, ki jih stilistika poročevalstva šteje k aktualizmom. (Korošec, 1998: 17 – 33). Ta sredstva so tropi, figure ter zvrstno in čustveno in časovno zaznamovane besede. Monika Kalin Golob navaja, da je izražanje mnenj in kritik v teh besedilih žanrotvorno, avtorjevo stališče pa je izraženo prek izbire besed, ki vrednotijo povedano (Kalin Golob, 2002: 32). V našem primeru bi to pomenilo, da je Nežmah izbral takšne besede, da je v pamfletu jasno izrazil svoje stališče do Rupla (ki je, kot sem že zapisala, odklonilno) in z njimi tudi jasno ovrednotil, kar je želel o nekdanjem županu povedati.

A - Hiperbola

Bernard Nežmah si je pri pisanju pamfleta Norci na prostem pomagal s hiperbolo¹⁷. Vse tri sporne besede, blaznost, demenco in shizofrenijo je torej v besedilu uporabil kot pretiravanja. Tu zapiše tudi Crnkovič: »Nežmah je Ruplu pripisal različne oblike duševnih motenj. In četudi je vsakemu bedaku jasno, da Rupel ni blazen, dementen, shizofreničen, da torej gre za povsem evidentno stilno, namreč retorično pretiravanje – figuri se reče hiperbola -, ki bi naj domnevno prispevalo k berljivosti in vsečnosti spornega teksta ter k ostrini njegove kritične poante, je pa

¹⁷ Pretiravanje ali hiperbola pomeni posebno obliko primere, ki zaznamuje izražanje s prenesenim pomenom in sodi k stavčnim figuram (Kmecl, 1983: 108).

vendarle dejstvo, da je Nežmah Rupla razglasil za bolnika.« (Crnkovič, 1996: 8). Tu Crnkovič še navaja, da je imel novinar za »sesuvanje« Rupla na voljo množico drugih in drugačnih stilnih in jezikovnih prijemov (ne pove sicer, katerih) in se sprašuje, zakaj je Nežmah uporabil ravno »psihiatrično – diagnostične asociacije oziroma metafore.« (Crnkovič, 1996: 8).

Po drugi strani pa Tomo Korošec navaja, da »sama uporaba slabšalnega izraza v prvotnem dogodku, tj. izbor iz danih – leksemsko celo nevtralnih – jezikovnih sredstev pri označevanju druge osebe ne more biti sestavina dejanskega stanja, ne da bi bila posledica namena razžalitve, zato je slabšalni izraz indic namena.« (Korošec, 2002: 8,9). Iz primera Nežmah vs. Rupel navaja, da bi v kazenskem postopku lahko sprejeli in verjeli namenu zaničevanja, če bi ugotovili, da obtoženec ni znal uporabljati slovenskega jezika ali pa v času pisanja ni bil uravnotežena oseba. Če ne gre za to dvoje, meni Korošec, in nekdo zanika namen zaničevanja, nastopi nova okoliščina, ki ima značilnosti nesporazuma. To opisuje na primeru: »XY razloge za nesporazum zaradi določenega jezikovnega sredstva pripisuje osebi A: ker ga nisem imel namena žaliti, on ne razume tega jezikovnega sredstva, saj sredstvo, ki sem ga uporabil, ni žaljivo, zato sem ga brez namena zaničevanja sploh mogel uporabiti (tako je bilo v primeru Rupel vs. Nežmah).« (Korošec, 2002: 9).

B - Pamflet

Nežmah je tekst zapisal v rubriki Pamflet. Pamflet je sicer sestavek, ki je zasmehljiv, žaljiv, celo sramotilen, njegov namen pa je s provokacijo kritizirati dogajanje v družbi (Krašek, 1999). Je tekst zasmehljive, žaljive, lahko tudi ironične vsebine in je žanr, ki že od svojih začetkov, torej predrevolucijske Francije v Voltairovem času smeši oziroma ironizira dejanja in izjave oblastnikov, politikov, visokih državnih funkcionarjev in uradnikov (Sajovic, 1999). Pamflet naj bi sicer izhajal iz latinski pesmi Pamphilus, seu de Amore Pamfil ali o ljubezni (Veliki slovar tujk, 2002: 838). Po drugi različici pa naj bi pamflet prihajal od Pamphile. To je bila grška dama (1. stoletje), ki je pisala epitome, ankdote, notice...

Tomo Korošec pravi, da teorija novinarskih žanrov še ni ponudila meril o nastopanju slabšalnih in potencialno žaljivih izrazov glede na posamezne žanre. »Zato se pojavlja mnenje, da je v

določenih žanrih, npr. pamfletih, koserijah ipd., taka sredstva dopustno uporabiti, ker tam zaradi narave žanra ne morejo biti žaljiva. Teorija je probleme prepustila etiki, dobremu okusu in vljudnosti.« (Korošec, 2002: 29).

Poslanec Vitodrag Pukl pravi, da, »čeprav novinar Nežmah o meni ni nikoli zapisal ničesar pozitivnega,/.../, sem prepričan, da zvrst pamfleta dopušča precej bolj svobodno izražanje in je stvar objektivne (ne subjektivne) ocene, če gre za osebno prizadetost vidnejših državljanov.« H temu Vitodrag Pukl dodaja, da bi morali novinarji na splošno prebirati in se spoznati na pamfletistični slog pisanja. »Moje mnenje je, da bi bilo treba prebrati,/.../, pamflete gospe Torbarine v Globusu in si ustvariti sliko o načinu izražanja novinarja v tej zvrsti.« (Pukl, 1996: 3).

C - Semantika

Kot v nalogi že navajam, se je Bernard Nežmah v svojem zagovoru branil z jezikoslovnimi argumenti. Kot navaja Monika Kalin Golob, z dokazi pragmatike in semantike, ki utemeljujejo, da besede nimajo apriornih pomenov, da pomeni niso nekaj stalnega, temveč se spreminjajo bodisi v času bodisi v kontekstu. Pri tem pa je, kot navaja Kalinova, novinar hote prezrl, da obravnavane besede niso kar tako, ampak medicinski strokovni izrazi s stalnim pomenom v stroki in da pri prenosu termina le – ta postane v nestrokovni rabi žaljiv (Kalin Golob v Korošec et al., 2002:33).

Po drugi strani pa je mogoče semantiko in pragmatiko uporabiti tudi z vidika Igorja Ž. Žagarja. Tako vzamemo, da se semantika ukvarja s odnosom oziroma preučevanjem odnosa med znaki in njihovimi pojmi, pragmatika pa posplošeno z odnosom med znaki in njihovimi uporabniki. Dr. Igor Ž. Žagar razlaga, da bo »semantika najprej določila, kdaj in pod katerimi pogoji lahko kak znak rabite za označitev kakega predmeta (ali situacije).« (Žagar, 1996: 31). Če bi, kot razlaga Žagar v tem primeru nekomu očitali, to, kar je storil Nežmah, da je torej nekdo blazen, dementan ali shizofren, bi s semantičnega vidika najprej pregledali koncepte blaznosti, demence in shizofrenosti, nato pa bi odločali o tem, ali oseba, o kateri teče beseda, ustreza tem pojmom. Pri tem bi takšne koncepte in njihove definicije iskali v psihiatričnih definicijah, »kar z drugimi

besedami povedano pomeni, da bo(mo) realnost, oziroma tisto, kar vidimo in prepoznavamo kot realnost...« presojali tako, kot te besede pojmuje psihiatrija.

V primeru Pamfleta Bernarda Nežmaha bi torej navedene besede pomenile:

BLAZNOST:

Pomeni splošen izraz za hudo duševno bolezen. V današnji psihiatriji to ni več strokoven termin, uporabljajo pa ga pravniki za duševno stanje, v katerem človek ni več pravno prišteven za svoja dejanja. Z obrambo, da je človek zagrešil umor zaradi duševne bolezni, skušajo doseči, da ne bi bil obsojen na smrt, temveč bi ga ustrezno zdravili. Hudo bolezen, ki so jo v preteklosti imenovali blaznost, imenujemo danes psihoza (Družinska zdravstvena enciklopedija, 1998: 146).

DEMENCA:

Splošno pojemanje duševnih zmožnosti na vseh področjih. Demenca je navadno posledica možganske bolezni in napreduje, njena najočitnejša značilnost pa so čedalje manjše intelektualne sposobnosti. Človek z demenco se včasih ne spominja nedavnih dogodkov, se zlahka izgubi v dobro znani soseščini, mogoče ne razume, kaj se dogaja, in zlahka pomeša dneve in datume. Ti simptomi se navadno pojavljajo postopoma in jih sprva mogoče niti ne opazimo. Navadno človekove napake v presoji povzročijo, da postanejo neprijetne osebne lastnosti izrazitejše. Človek pozneje postane zanemarjen, ima umazano in zanemarjeno obleko, takšni so tudi njegovi predmeti, njegov govor pa postane zmeden. Dementne osebe včasih potrebujejo popolno nego, pomoč pri hranjenju, odvajanju in telesnih dejavnostih (Družinska zdravstvena enciklopedija, 1998: 197).

SHIZOFRENIJA:

Je skupno ime za skupino duševnih bolezni, ki jih spremljajo motnje mišljenja, čustvovanja in vedenja. Včasih o shizofrenem bolniku govorijo kot o razdvojeni osebnosti, ker med bolnikovimi mislimi in občutki ni logične povezave. Tega pa ne gre zamenjavati s tako imenovano večplastno osebnostjo. Shizofrenija je dolgotrajna bolezen, ki bolnika onespobi ter skoraj vedno povzroči kronično bolehnost in osebnostne spremembe. Shizofrenija se lahko prične polagoma, bolnik postaja vse bolj zadržan in zaprt ter izgublja interes in motivacijo. Blodnje se lahko pojavijo v številnih oblikah od ene same misli do zamotanih sistemov, v katerih vsakdanji predmeti in

dogodki dobivajo poseben pomen. Halucinacije so pogosto slušne: glasovi, ki komentirajo bolnikovo vedenje ali misli, včasih v obliki pogovorov, v kateri bolnika ali bolnico omenjajo kot njega ali njo. Tovrstne slušne halucinacije v tretji osebi se pojavljajo le pri shizofreniji. Večina shizofrenikov ima tudi različne motnje mišljenja, ki ovirajo koncentracijo in jasno razmišljanje (Družinska zdravstvena enciklopedija, 1998: 859).

Kako bi si torej pri Nežmahovem primeru pomagali s semantiko. Če bi si tekst »Prava blaznost pa je izgleda udarila po enem najvišjih funkcionarjev LDS...Potem zapada v shizofrenijo...Da besede o XY demenci niso natolcevanja...« tolmačili po zgoraj navedenih definicijah, bi ga lahko razumeli sledeče: »Prava huda duševna bolezen pa je izgleda udarila po enem najvišjih funkcionarjev LDS...Potem ta razdvojena osebnost zapada v skupino duševnih bolezni, ki jih spremljajo motnje mišljenja, čustvovanja in vedenja. Da besede o XY pojemanju duševnih zmožnosti na vseh področjih niso natolcevanja...«

Seveda Nežmahovih »inkriminiranih izrazov« ne gre jemati dobesedno vsaj iz treh razlogov. Prvi je ta, da ciljna skupina ljudi, ki ji bere Mladino, najbrž pozna njen slog pisanja in se, sicer nasprotno od trditev sodišča, ki se je ves čas trudilo razložiti, da bralec ni imel vpogleda v pretekle Nežmahove članke, v katerih je Rupla hvalil in tudi ne v tiste, ki jih Nežmah navaja za povzemanje svojih »vrednostnih sodb«, ve, da Nežmah ne piše o Ruplovem zdravstvenem stanju. Na to se nanaša tudi drugi razlog. Bernard Nežmah namreč ni psihiater, diagnoze o bolezni pa so ponavadi skrbno varovane in jih imajo pravico dosoditi le za to usposobljeni strokovnjaki. Tretji razlog pa je pragmatična funkcija jezika, ali kot pravi Žagar: »Vsi pa vemo, da vsakdanji govor ne deluje tako pošlihtano in poškrabljeno. V vsakdanjem govoru je pomembno (in s tem se ukvarja pragmatika) kdo, kdaj, kje, ob kakšni priložnosti in v kakšnem kontekstu je kako besedo ali izjavo rekel.« (Žagar, 1996: 31).

Če bi na primer rekli, da je sovražnik blazno streljal, ali da smo doživeli blazno lepo pustolovščino, ne bi potrebovali psihiatričnih priročnikov, da bi razumeli, da govorec misli na nekaj, kar presega navadno mero. Da je torej sovražnik streljal s še večjo mero in da smo doživeli čez mero lepo pustolovščino (ne pa, da je sovražnik duševno bolno streljal in da smo doživeli

duševno bolno lepo pustolovščino). Tudi če smo blazni od veselja, še ne pomeni, da smo od prevelike radosti duševno zboleli.

Pragmatika nas uči, da besede nikoli nimajo le enega in nedvoumnega pomena, temveč, da je pomen besed vedno odvisen od tega, kdo, kaj, kje, v kakšni situaciji in v kakšnem kontekstu jo izreče. Precejšnjo neizobraženost, nerazgledanost in lahkomišelnost bi namreč pokazali, če bi kmetu (...) pripisali, da s stavkom Zgodila se je blazna škoda pravzaprav misli: Zgodila se je duševno bolna škoda (...). Takisto je kaj malo verjetno, da moramo vzklik občudovanja Lej, kakšna blazna pička, pravzaprav razumeti kot: Pogledaj, kakšno duševno moteno žensko spolovilo. (Žagar, 1996: 31).

S tem primerom pragmatika tudi uči, da je razumevanje vedno stvar poslušalca. Poslušalec stvari razume

- a.) kot jih hoče razumeti
- b.) kot jih lahko razume

Če je ljubljanski župan zanj sporne izraze razumel kot psihiatrične kvalifikacije, jih je tako razumel zato, ker jih je tako hotel razumeti, ne pa zato, ker jih je lahko razumel oziroma, ker jih drugače ni mogel razumeti. Kot doktor znanosti brez dvoma ve, da psihiatrične diagnoze delijo za to strokovno usposobljeni ljudje, v skrbno varovani intimi svojih ordinacij in jih po navadi ne pošiljajo v objavo visoko nakladnim tednikom. In ker Bernard Nežmah ni psihiater (kar ve tudi župan), lahko z veliko stopnjo verjetnosti sklepamo, da njegovo pisanje o ljubljanskem županu ni psihiatrična ekspertiza. (Žagar, 1996: 31).

Če bi torej sklepali iz tega stališča, bi lahko ugotovili, da za Dimitrija Rupla niso bile žaljive besede same po sebi, ker jih ni mogel razumeti v psihiatričnem smislu. Vendar so bile vse tri besede (tako same po sebi kot v kontekstu) razumljene kot žaljivke in so Rupla razžalile kljub temu, da se iz zgoraj navedenih razlogov ni moglo razbrati, da so resnične, oziroma jih ni podala oseba z ustreznim certifikatom in nazivom.

4. 5. 1. 1. Kaj je razžalilo župana?

Žagar je podal primer, v kateri je razložil, kdaj z jezikovnega vidika razumemo besedo kot žaljivko.

Vzemimo dva človeka, ki se o nečem prepirata, na koncu pa prvi zabrusi drugemu: Ti si kapitalno govedo! Če sta prepirajoča se osebka kmeta, ki se za nameček ukvarjata še z rejo govedi, oba vesta, da gre pravzaprav za pohvalo – seveda, če bi bila izjava namenjena kravi, biku ali teletu. Pa ni, namenjena je človeku, zato jo oba sogovorca neumudoma razumeta kot žaljivko. Nekaj, kar hvali kravo, žali človeka. Z nekaj naivnosti se lahko vprašamo, kako je kaj takega sploh mogoče, saj kot rejca govedi vendar vesta, da govedo in človek nista primerljiva (...). Če stvar še malce napnemo in kmeta zamenjamo, recimo, s sociologom, postane zadeva še bolj nenavadna: izjavo Ti si kapitalno govedo! Bosta oba takoj prepoznala kot žaljivko in vendar o govedu nihče od njiju ne more govoriti kot strokovnjak. (Žagar, 1996: 31).

Iz posameznih besed, ki jih slovar sicer označuje kot nevtralne besede in imajo v vsaakdanji rabi nevtralen pomen, lahko nastanejo besede z drugimi pomeni, ki jih lahko (v našem primeru) razumemo kot žaljivke. Govorec določene besede, ki jo drugi govorec razume kot žaljivko, ne izreče kot primerjavo, pač pa uporabi besedo v prenesenem pomenu (metafore, besede v prenesenem pomenu).

5. SKLEP

Kje torej postaviti jezikovno mejo med tem, katera beseda naj bo žaljiva, katere besede sodijo v kavarniško okolje in katere med strani časopisja, ne da bi pri tem šlo za kršenje svobode govora. Nežmah se je na sodišču branil tudi s tem, da naj sodišče objavi seznam besed, ki pomeni žalitev oseb, na katere se nanašajo¹⁸. Dejstvo je, da imajo mediji v vseh oblikah močan vpliv na javnost. Mitja Meršol pravi:

Sedma sila, ki je v vseh dobrih treh stoletjih svojega razvoja v sodobni obliki, z naraščajočo močjo vplivala na razmere v svojem okolju, je ves čas tudi znotraj svojih vrst postavljala nova in nova pravila vedenja in poklicne etike. Pri tem, kako naj piše novinar, se velikokrat, če ne kar največkrat pojavljajo velike in svetle besede, kot so na primer resnica, objektivnost, svoboda, demokracija. Vse te velike besede imajo v različnih družbenih okoljih in sistemih svoj pomen, izrez in odtenek. Tisto, kar je morda »objektivno« v ZDA, utegne biti na drugem koncu sveta pojmovano kot podla in zlonamerna pristranost. V različnih družbenih okoljih te visoko zveneče – in bolj zelene kot pa realne – kategorije pogosto absolutizirajo in izkoriščajo v najrazličnejše namene. V časopisu napisana beseda ni samo »gola« informacija in tudi novinar ni samo posrednik informacije, temveč njen analitik in interpret. Hkrati pa sedma sila služi tudi interesom določenih krogov, grupacij, razredov, sistemov. Strani časopisov so mogočen oblikovalec mnenja in počutja ljudi. Časopisi so nedvomno tudi orožje v rokah kroga ljudi, politične skupina stranke. (Meršol, 1985: 130).

Namena, s katerim se je Nežmah lotil pisanja pamfleta Norci na prostem, ni lahko ugotoviti. Iz njegovih prejšnjih pamfletov je razvidno, da politiku ni bil naklonjen, po drugi strani pa mu ta žanr dopušča večjo svobodo pri kritiziranju oblasti. Če bi potegnili črto, bi lahko rekli, da je tudi Rupel »ostro« napadel in s tem razžalil svoje sodelavce na fakultetah in v drugih vejah svojega poklica, ko je v enem izmed intervjujev dejal, da sploh ne dela z normalnimi ljudmi oziroma, da v politiki redko srečaš normalne ljudi. Ugotavljanje namena zaničevanja je tudi na strani sodišč, ki kljub navalu tožb po osamosvojitvi države tudi nimajo dovolj izdelane pravne prakse v primerih razžalitev in da 169. člen Kazenskega zakonika ne opredeljuje natančno stopnjo krivde obtoženega. Tudi teorija novinarskih žanrov ne ponuja zadovoljive rešitve, saj ne nudi meril o nastopanju slabšalnih izrazov glede na posamezne žanre. Novinarju torej preostaja etičnost in dober okus, urednikom pa najeti pravniki za primer tožb.

¹⁸ Pri tem je treba povedati, da podobnega seznama v Sloveniji ni.

Tako v nalogi ugotavljam, da žalitve ne sodijo v medijski prostor. Upravičenost žalitev se pogosto zamenjuje s svobodo govora in svobodo tiska, kar pa ni isto. Svobodo izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja sicer zagotavlja Ustava RS v 39. členu, vendar gre tu za svobodo govora, ki ne temelji na žaljivkah. Ustava namreč istočasno nalaga »spoštovanje človekove osebnosti in njegovega dostojanstva« (21. člen) in pravico do osebnega dostojanstva in varnosti (34. člen). S prepovedjo uporabe žaljivk torej ni kršena pravica svobode govora (kot so poudarjali mnogi v primeru Nežmah vs. Rupel). Gre zgolj za dejstvo, da novinarji lahko uporabijo številne druge besede za zapis nekega stanja, ki niso žaljivke.

Žalitve se ne obnesejo niti v novinarskih žanrih kot je na primer pamflet, čeprav je to primer ostre in zajedljive kritike. Pisanje pamfleta namreč zahteva čistost, zgoščenost in koherentnost v izražanju (<http://www.mariancatechist.com/html/mar...late/writingforpublication/pamphlet.html>), je primer ostre in zajedljive, pa kljub temu ne žaljive kritike.

Končno ugotavljam, da je v Sloveniji zaslediti pomanjkanje sodelovanja med pravno in jezikovno stroko. Morebiti zato (še) ni seznama, ki bi predstavil, katere besede sodijo med žaljivke, zato se tudi v sodni praksi določa pri vsakem primeru drugače.

6. SEZNAM LITERATURE

- 1) Ambrožič, Lado (1995): »Slovenci 1162 let po Prešernu«. Delo – Poštni predal 29, 25. februarja, str.30.
- 2) Cvetek, Olga (1996): »Ljubljanski župan dobil tožbo proti B. Nežmahu«. Delo, 31. maja, str.5.
- 3) Cvetek, Olga (1996): »Razžalil je župana«. Slovenske novice, 3. junija, str.9.
- 4) Cvetek, Olga (1997): »'Norce na prostem' bodo sodniki pretehtali še enkrat«. Delo, 22. novembra, str.5.
- 5) Cvetek, Olga (2000): »'Norci na prostem' so očitno že pozabljeni«. Delo, 25. marca, str. 9.
- 6) Cvetek, Olga (2003): »Ni ga čez milijon za bolečo dušo«. Ona – priloga Dela in Slovenskih novic, 5, 22, str.17-19.
- 7) Crnkovič, Marko (1996): »Svobodo tiska naj si novinarji zaslužijo«. Delo, 8. junija, str.8-9.
- 8) Deisinger, Mitja (1997): »Kazenska odgovornost na področju časnikarskega dela«. Podjetje in delo, XXIII, 6-7, str. 1196-1202.
- 9) (1998) Družinska zdravstvena enciklopedija. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- 10) Guček, Barbara (1999): »Bo zadeva zastarala?«. Delo, 23. januarja, str. 13.
- 11) G., N. (1999): »Oproščen županovih očitkov«. Dnevnik, XLIX, 37, str.29.
- 12) Ivanjko, Šime (1997): »Moralno varstvo in medijsko sojenje«. Podjetje in delo, XXIII, 6-7, str.1178-1195.
- 13) Jančar, Drago in Novak, A. Boris (1996): »Primer Rupel«. Mladina, št.29, str.3.
- 14) Kmecl, Matjaž (1983): Mala literarna teorija. DDU Univerzum, Ljubljana.
- 15) (1991) Kodeks novinarjev Republike Slovenije. Društvo novinarjev Slovenije, Gozd Matrtuljek.

- 16) Korošec, Tomo (1998): Stilistika slovenskega poročevalstva. Kmečki glas, Ljubljana.
- 17) Korošec, Tomo (2002): Razžalitve v tiskanih medijih. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- 18) Košir, Manca in Poler, Melita (1996): »Utemeljitev novinarske etike in svoboda slovenskih novinarjev«. V: Marjan Sedmak (ur.): Mediji, etika in deontologija. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str. 9-26.
- 19) Markotich, Stan (1996): »The Slovenian Exception in the Former Yugoslavia«. Media Update, št. 21, str.22-23.
- 20) Mekina, Igor (1996): »Nov val represije«. Mladina, 23, str.8-9.
- 21) Mekina, Igor (1996): »'Šale ne morejo biti žaljive'«. Mladina, 3, str.22-23.
- 22) Menard, Robert (1997): »Protest novinarjev brez meja«. Mladina, št.4, str.5.
- 23) Meršol, Mitja (1985): Sedma sila. Delavska enotnost, Ljubljana.
- 24) Nežmah, Bernard (1994): »Učinki poletne blaznosti«. Mladina, 31, str.17.
- 25) Nežmah, Bernard (1994): »Pritlehni bumerangi«. Mladina, 45, str.15.
- 26) Nežmah, Bernard (1995): »Mandarinski politiki«. Mladina, 2, str.21.
- 27) Nežmah, Bernard (1995): »Politiki z napačnimi poklici«. Mladina, 3, str.27.
- 28) Nežmah, Bernard (1995): »Blesk parlamentarne retorike«. Mladina, 4, str.18.
- 29) Nežmah, Bernard (1995): »Norci na prostem«. Mladina, 9, str.27.
- 30) Nežmah, Bernard (1995): »Nepozabni iz leta 1995«. Mladina, 52, str.25.
- 31) Nežmah, Bernard (1996): »Papež namesto dneva mladosti«. Mladina, 21, str. 25.
- 32) Nežmah, Bernard (1996): »Discipliniranje novinarjev - Zagovor Bernarda Nežmaha«. Mladina, 23, str.5-7.
- 33) Nežmah, Bernard (1996): »Ljudje proti«. Mladina, 25, str.14.
- 34) Nežmah, Bernard (1996): »Politična sodba«. Mladina, 27, str.14.
- 35) Nežmah, Bernard (1996): »Poraz razuma«. Mladina, št.23, str.4.

- 36) Nežmah, dr. Bernard (1996): »Vračanje verbalnega delikta«. Dnevnik, XLVI, 152, str.3.
- 37) Nežmah, Bernard (1997): »Norci na prostem – 3.dejanje«. Mladina, št. 3, str. 15.
- 38) Nežmah, Bernard (1999): »Pravice do izražanja mnenj«. Mladina, 8, str.18-19.
- 39) N., E. (1999): »Je Dimitrij Rupel človek ali politik?«. Slovenske novice, 18. januarja, str.3.
- 40) Pesek, Rosvita (1996): »Berufsverbot«. Mladina, št.23, str.11.
- 41) Poler, Melita (1996): »Svoboda od, svoboda za«. Razgledi, 12. junija, str.10.
- 42) Poler, Melita (1997): Novinarska etika. Magnolija, Ljubljana.
- 43) Požar, Dušan (1997): Kazenski zakonik v praksi. ČZ Uradni list, Ljubljana.
- 44) Pukl, Vitodrag (1996): »Z besedo nad besedo«. Mladina, 11. junija, št.24, str.3.
- 45) Rupel, Dimitrij (1995): »162 let po Prešernu«. Delo, 18. februarja, str.37.
- 46) Sajovic, Bogdan (1999): »Pričanje za zastaranje«. Slovenske novice, 3. februarja, str.5.
- 47) Sedmak, Marjan (1996): »Urnavanje in samournavanje, svoboda tiska: pravica in odgovornost«. V: Marjan Sedmak (ur.): Mediji, etika in deontologija. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str. 41-62.
- 48) (1997) Slovar slovenskega knjižnega jezika. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- 49) Šeligo, Rudi (1996): »Slovenski herbarij zla«. Mladina, št.23, str.10.
- 50) Šinkovec, Janez (1995): »Odgovornost pri svobodi izražanja mnenj, zlasti medijev«. Pravniki – revija za pravno teorijo in prakso, 50, 6-8, str. 299-306.
- 51) Šinkovec, Janez (1997): »Osebnostne pravice in mediji«. Podjetje in delo, XXIII, 6-7, str. 1157-1165.
- 52) Šinkovec, Janez (1998): »Posebne osebnostne pravice v medijih?«. Podjetje in delo, XXIV, 6-7, str. 1261-1269.
- 53) Štefančič, Marcel jr. (1996): »V imenu Ruplovega ljudstva«. Mladina, št.23, str.12.
- 54) Štrukelj, Milan (1996): »Sodba v imenu ljudstva«. Mladina, 1. julija, str.13.

- 55) Toplišček, Janez (1999): »Ustava Republike Slovenije«. Uradni list RS, Ljubljana.
- 56) Uradni list RS, Mednarodne pogodbe, št. 7/94.
- 57) Urbančič, dr. Ivan (1996): »Posmeh javno izrečenim izjavam«. Mladina, št.23, str.10.
- 58) (2002) Velik slovar tujk. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- 59) Vipotnik, Miča (2000): »Kazni, ki hromijo ustvarjalnost«. Dnevnik, 22.marca, str.29.
- 60) Vogrič, H. Sonja (1995): »'Nisem ne vem kakšen patološki eldeesovec?«. Dnevnik, 53, str.14-15.
- 61) Vogrinc, doc.dr. Jože (1996): »Žaljiva razsodba«. Mladina, št.23, str. 9.
- 62) Vrhovnik, Majda (1996): »Rupel vs. svoboda kritike«. Mladina, 53, str.7-8.
- 63) Zatler, Simona (2000): »Medji in pravo«. Študijsko gradivo, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- 64) Zlobec, L. Jaša (1996): »Slaba zgodba za muzanje«. Mladina, 23, str.10-11.
- 65) Žagar, dr. Igor (1996): »Lector in fabula?«. Mladina, 25. junija, št. 26, str.31.
- 66) Ž., D. (1996): »Župan Rupel proti novinarju Nežmahu«. Večer, 1. junija, str.2.

- 1) Sodni zapisnik Okrožnega sodišča v Ljubljani
- 2) Sodni zapisnik Vrhovnega sodišča
- 3) Pogovor z dr. Bernardom Nežmahom